

8. Εθνικές δικαστικές πρακτικές, και αν ακόμα υποτεθεί ότι είναι κοινές σε όλα τα κράτη μέλη, δεν μπορούν να επιβληθούν κατά την εφαρμογή των κανόνων ανταγωνισμού της Συνθήκης.

υποτεθεί ότι αποδεικνύονται, επεκτείνονται και στο ενδοκοινοτικό εμπόριο.

9. Εφόσον η άρνηση χορηγήσεως σε σύστημα καθορισμένων τιμών για τα βιβλία εξαίρεσεως βάσει του άρθρου 85, παράγραφος 3, της Συνθήκης δεν στηρίζεται στο γεγονός ότι δεν πληρούται η προϋπόθεση της προώθησεως της τεχνικής και οικονομικής προόδου, δεν είναι αναγκαίο ο καλούμενος να αποφανθεί επί της νομιμότητας της εν λόγω αρνήσεως δικαστής να εξετάσει εάν τα πλεονεκτήματα ενός τέτοιου συστήματος στην εθνική αγορά, ακόμα και αν

10. Δυνάμει του άρθρου 85, παράγραφος 3, της Συνθήκης, ένα σύστημα καθορισμένων τιμών που περιορίζει τον ανταγωνισμό στο εσωτερικό της κοινής αγοράς δεν μπορεί να τύχει εξαίρεσεως με την αιτιολογία ότι πρέπει να συνεχίσει να λειτουργεί ώστε να παράγει ευεργετικά αποτελέσματα στο εσωτερικό μιας εθνικής αγοράς. Μια τέτοια κατάσταση θα συνέβαλλε, αυτή καθαυτή, στη στεγανοποίηση της κοινής αγοράς και θα μπορούσε, περαιτέρω, να φέρει προσκόμματα στην οικονομική διεύρυνση που επιδιώκει η Συνθήκη.

ΑΠΟΦΑΣΗ ΤΟΥ ΠΡΩΤΟΔΙΚΕΙΟΥ (δεύτερο τμήμα) της 9ης Ιουλίου 1992*

Περιεχόμενα

Το ιστορικό της διαφοράς.....	II - 2001
Το αντικείμενο της διαφοράς	II - 2001
Το περιεχόμενο των συμφωνιών Net Book Agreements (NBA).....	II - 2001
Τα αποδειχθέντα στατιστικά στοιχεία	II - 2004
Η εκτίμηση του εθνικού δικαστηρίου για τη νομιμότητα των NBA	II - 2005
Η διοικητική διαδικασία ενώπιον της Επιτροπής	II - 2006
Η διαδικασία και τα αιτήματα των διαδίκων.....	II - 2009

* Γλώσσα διαδικασίας: η αγγλική.

Επί της ουσίας.....	II - 2011
1. Επί του λόγου ακυρώσεως που αντλείται από την έλλειψη παραβάσεως του άρθρου 85, παράγραφος 1, της Συνθήκης.....	II - 2012
α) Η απόφαση.....	II - 2012
β) Επιχειρήματα των διαδίκων.....	II - 2014
γ) Εκτίμηση του Πρωτοδικείου.....	II - 2016
2. Επί των λόγων ακυρώσεως που αφορούν την εφαρμογή του άρθρου 85, παράγραφος 3, της Συνθήκης.....	II - 2018
α) Επί του λόγου ακυρώσεως που αντλείται από τη διαφορά μεταξύ των κοινοποιηθεισών αιτιάσεων και των αιτιάσεων που δέχεται η απόφαση.....	II - 2019
— Επιχειρήματα των διαδίκων.....	II - 2019
— Εκτίμηση του Πρωτοδικείου.....	II - 2020
β) Επί του λόγου ακυρώσεως που αντλείται από την εσφαλμένη αιτιολογία της αποφάσεως ως προς την εκτίμηση του απαραίτητου χαρακτήρα των περιορισμών ανταγωνισμού που απορρέουν από τις NBA.....	II - 2022
— Όσον αφορά τις αιτιάσεις γενικού περιεχομένου.....	II - 2024
i) Ως προς τη μη λήψη υπόψη ή την κακή εκτίμηση των προσκομισθεισών αποδείξεων.....	II - 2024
ii) Ως προς τη διάκριση μεταξύ των εθνικών αποτελεσμάτων και των ενδοκοινοτικών αποτελεσμάτων των NBA.....	II - 2026
iii) Ως προς τον παραλληλισμό των NBA με την υπόθεση των βιβλίων ολλανδικής γλώσσας.....	II - 2028
iv) Ως προς την έλλειψη προτάσεως εναλλακτικής λύσεως.....	II - 2029
— Όσον αφορά την καθ' υπόθεση εσφαλμένη επιχειρηματολογία της Publishers Association (PA).....	II - 2030
— Όσον αφορά τα προβληθέντα από την PA τέσσερα επιχειρήματα για δικαιολογήσει τον απαραίτητα χαρακτήρα των NBA.....	II - 2032
i) Ως προς τις συναντώμενες από τους εκδότες πρακτικές δυσχέρειες.....	II - 2032
ii) Ως προς τις συναντώμενες από τους βιβλιοπώλες πρακτικές δυσχέρειες.....	II - 2034
iii) Ως προς τις εγγυήσεις των βιβλιοπωλών σχετικά με τη συμπεριφορά των ανταγωνιστών τους.....	II - 2036
iv) Ως προς την ανάγκη αναθέσεως της επιτηρήσεως και της επιβολής της τήρησης των ομοιόμορφων τυποποιημένων όρων στην PA.....	II - 2037
Επί των δικαστικών εξόδων.....	II - 2039
	II - 1999

Στην υπόθεση T-66/89,

Publishers Association, με έδρα το Λονδίνο, εκπροσωπούμενη από τους Jeremy Lever, Queen' s Counsel of Gray' s Inn, Stephen Richards, barrister of Gray' s Inn, και Robin Griffith, solicitor, με αντίκλητο στο Λουξεμβούργο τον δικηγόρο Jean-Claude Wolter, 8, rue Sainte Zithe,

προσφεύγουσα,

κατά

Επιτροπής των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, εκπροσωπούμενης από τους Anthony McClellan, νομικό σύμβουλο, και Berend Jan Drijber, μέλος της Νομικής Υπηρεσίας, επικουρούμενους από τον Nicholas Forwood, δικηγόρο Αγγλίας και Ουαλίας, με αντίκλητο στο Λουξεμβούργο τον Roberto Hayder, εκπρόσωπο της Νομικής Υπηρεσίας, Centre Wagner, Kirchberg,

καθής,

που έχει ως αντικείμενο την ακύρωση της αποφάσεως της Επιτροπής της 12ης Δεκεμβρίου 1988, σχετικά με μία διαδικασία του άρθρου 85 της Συνθήκης ΕΟΚ (IV/27.393 και IV/27.394 — Publishers Association — Net Book Agreements, ΕΕ 1989, L 22, σ. 12),

ΤΟ ΠΡΩΤΟΔΙΚΕΙΟ (δεύτερο τμήμα),

συγκείμενο από τους J. L. Cruz Vilaça, Πρόεδρο, D. P. M. Barrington, Χρ. Γεραρή, C. P. Briët και J. Biancarelli, δικαστές,

γραμματέας: H. Jung.

λαμβάνοντας υπόψη την έγγραφη διαδικασία και κατόπιν της προφορικής διαδικασίας της 8ης Οκτωβρίου 1991,

εκδίδει την ακόλουθη

Απόφαση

Το ιστορικό της διαφοράς

Το αντικείμενο της διαφοράς

- 1 Η υπό κρίση υπόθεση αφορά απόφαση της Επιτροπής η οποία, στο πλαίσιο διαδικασίας εφαρμογής του άρθρου 85 της Συνθήκης ΕΟΚ, αφενός, διαπίστωσε ότι μία σειρά συμφωνιών και κανονιστικών ρυθμίσεων σχετικών με το εν λόγω άρθρο συνιστούσαν παράβαση, κατά την έννοια της παραγράφου 1 του εν λόγω άρθρου, και, αφετέρου, απέρριψε αίτηση εξαιρέσεως βάσει της παραγράφου 3 του ιδίου άρθρου.
- 2 Οι συμβάσεις που αποτελούν το αντικείμενο της προσβαλλομένης αποφάσεως είναι δύο και συνήφθησαν στο πλαίσιο της Publishers Association (στο εξής: PA), η οποία εκπροσωπεί τη μεγάλη πλειοψηφία (70 έως 80 %), των εγκατεστημένων στο Ηνωμένο Βασίλειο εκδοτών. Οι εκδότες που είναι συμβαλλόμενα μέρη στην πρώτη από τις δύο συμφωνίες είναι τα μέλη της PA, ενώ εκείνοι που είναι συμβαλλόμενα μέρη στη δεύτερη συμφωνία δεν είναι μέλη της εν λόγω ενώσεως. Κατά την PA, τα μέλη της δεν υποχρεούνται να προσχωρήσουν στη συμφωνία.
- 3 Η συναφθείσα μεταξύ των μελών της PA συμφωνία και η συναφθείσα μεταξύ μη μελών συμφωνία περιέχουν, στην ουσία, τις ίδιες διατάξεις. Η μόνη υφισταμένη μεταξύ αυτών διαφορά αφορά τον προβλεπόμενο εκτελεστικό μηχανισμό.

Το περιεχόμενο των συμφωνιών Net Book Agreements (NBA)

- 4 Οι συμφωνίες που συνήφθησαν το 1957 υπό τον τίτλο Net Book Agreements (στο εξής: NBA) προβλέπουν ομοιόμορφους τυποποιημένους όρους για την πώληση βιβλίων σε καθορισμένες τιμές, καλουμένων net books. Κατά τους εν λόγω τυποποιημένους όρους πώλησεως απαγορεύεται, κατ' αρχήν, η πώληση, η προσφορά προς πώληση ή η παροχή δυνατότητας πώλησεως προς το κοινό βιβλίου καθορισμένης τιμής σε τιμή μετρητοίς κατώτερη από την καθορισμένη από τον εκδότη. Οι εξαιρέσεις από την εν λόγω απαγόρευση (βιβλία αποθεματοποιημένα και μεταχειρισμένα) ρυθμίζονται ρητώς με τους τυποποιημένους όρους πώλησεως που επιτρέπουν, εξάλλου, την πώληση βιβλίου καθορισμένης τιμής με έκπτωση στις βιβλιοθήκες, στους πράκτορες

βιβλίων (book agents) και στους αγοραστές μεγάλων ποσοτήτων, κατόπιν προηγούμενης σχετικής αδείας της ενώσεως. Το ποσό της εκπτώσεως και οι όροι χορηγήσεώς της καθορίζονται με την άδεια αυτή.

- 5 Οι όροι αυτοί εφαρμόζονται σε όλες τις πωλήσεις προς το κοινό που πραγματοποιούνται στο Ηνωμένο Βασίλειο ή στην Ιρλανδία από έμπορο χονδρικής ή λιανικής πωλήσεως, οσάκις ο εκδότης που εξασφαλίζει την έκδοση ή τη διανομή του εν λόγω βιβλίου επιλέγει τη διάθεσή του στο εμπόριο σε καθορισμένη τιμή λιανικής πωλήσεως. Αντιθέτως, οι τυποποιημένοι όροι πωλήσεως δεν εφαρμόζονται στις απευθείας πωλήσεις του εκδότη προς πελάτη μη έμπορο.
- 6 Εξάλλου, οι συμφωνίες προβλέπουν ένα εκτελεστικό μηχανισμό. Οι ενδιαφερόμενες επιχειρήσεις ανέθεσαν στο συμβούλιο της ΡΑ, ως εκπρόσωπό τους, να συλλέγει τις πληροφορίες που αφορούν τις παραβάσεις των συμβάσεων από τους βιβλιοπώλες και, κατά γενικό κανόνα, οποιαδήποτε παράβαση των όρων εμπορίας που έχουν επιβληθεί στα net books. Τα συμβαλλόμενα μέρη αναλαμβάνουν την υποχρέωση να ασκούν τα συμβατικά τους δικαιώματα και τα δικαιώματα που τους παρέχουν οι Restrictive Trade Practices Act 1956 και Resale Prices Act 1976 (βλ. κατωτέρω), οσάκις τους το ζητεί το συμβούλιο, υπό τον όρο παροχής αποζημιώσεως από την ένωση για την επιβάρυνση που συνεπάγονται οι σχετικές ενέργειες. Στη συμφωνία μεταξύ των εκδοτών μη μελών της ενώσεως, ο μηχανισμός είναι διαφορετικός, καθόσον δεν προβλέπει αποζημίωση από την ένωση σε περίπτωση διώξεως των παραβάσεων.
- 7 Κατ' εφαρμογή της ρήτηρας iv των συμφωνιών, το συμβούλιο της ενώσεως θέσπισε κανονιστική ρύθμιση που επιτρέπει, με τη μορφή τυποποιημένων αδειών, στους βιβλιοπώλες να χορηγούν εκπτώσεις στις βιβλιοθήκες, στους πράκτορες βιβλίων (book agents) και στους αγοραστές μεγάλων ποσοτήτων. Η άδεια χορηγείται ειδικά για κάθε βιβλιοθήκη, πράκτορα βιβλίων ή αγοραστή μεγάλων ποσοτήτων για τον οποίο πρόκειται.
- 8 Όσον αφορά τις βιβλιοθήκες, η άδεια χορηγείται υπό δύο σωρευτικούς όρους, ήτοι η βιβλιοθήκη να είναι προσιτή στο κοινό χωρίς επιβάρυνση και η συνολική ετήσια παραγγελία βιβλίων καθορισμένης τιμής να υπερβαίνει το ποσό των 100 λιρών στερλινών (UK£). Η έκπτωση δεν μπορεί να είναι ανώτερη του 10 % και η βιβλιοθήκη δεν έχει το δικαίωμα μεταπωλήσεως των βιβλίων επί της τιμής των οποίων της χορηγήθηκε έκπτωση.

- 9 Ως πράκτορες βιβλίων θεωρούνται οι διανομείς για τους οποίους η πώληση βιβλίων δεν αποτελεί την κύρια δραστηριότητά τους, όπως οι διευθυντές σχολείων. Η χορηγούμενη στον πράκτορα βιβλίων έκπτωση δεν μπορεί να υπερβεί το 50 % της εκπτώσεως λιανικής που χορηγεί ο εκδότης στον βιβλιοπώλη. Ο πράκτορας υποχρεούται να πωλεί τα συγκεκριμένα βιβλία στην καθορισμένη τιμή.
- 10 Η άδεια χορηγήσεως ποσοτικής εκπτώσεως ισχύει για μία μόνο παραγγελία. Η επιτρεπείσα έκπτωση εξαρτάται από το ποσό της παραγγελίας και κυμαίνεται μεταξύ 5 και 10 %. Τα βιβλία δεν μπορούν να πωληθούν από τον αγοραστή ούτε να αποτελέσουν το αντικείμενο οποιουδήποτε ανταλλάγματος, αλλά πρέπει να αποτελέσουν το αντικείμενο δωρεάς συναφούς με τη δραστηριότητα του αγοραστή ή να χρησιμοποιηθούν για φιλανθρωπικούς σκοπούς.
- 11 Σχετικά με την εφαρμογή των συμφωνιών, η ΡΑ δημοσίευσε τον αποκαλούμενο Code of Allowances, για την πώληση νέων, αναθεωρημένων και διορθωμένων εκδόσεων ή φθηνών εκδόσεων βιβλίων σε μειωμένη καθορισμένη τιμή και βιβλίων που δεν πωλούνται εύκολα. Εξάλλου, η ΡΑ θέσπισε διατάξεις για τις λέσχες βιβλίου, καθώς και κανόνες διέποντες την ετήσια εθνική περίοδο πώλησεως βιβλίου.
- 12 Ο Code of Allowances, που δημοσιεύθηκε από την ΡΑ υπό τη μορφή memorandum, απηχεί τη γενική εμπορική πρακτική που ακολουθείται στον τομέα των χορηγουμένων επί των βιβλίων καθορισμένης τιμής εκπτώσεων. Οι εκπτώσεις, οι νέες εκδόσεις, οι φθηνές εκδόσεις και τα μη πωλούμενα βιβλία αποτελούν συνήθως το αντικείμενο προηγούμενης ανακοινώσεως του εκδότη στον ειδικευμένο τύπο. Εκπτώσεις ή άλλα οφέλη, σε χρήματα ή σε είδος, χορηγούνται συχνά σε συνάρτηση με τη διάρκεια της αποθεματοποιήσεως. Ο κώδικας εφαρμόζεται μόνο στην εσωτερική αγορά.
- 13 Οι εκδόσεις για τις λέσχες βιβλίου αποτελούν το αντικείμενο ειδικών κανόνων (Book Club Regulations), που εφαρμόζονται στις πραγματοποιούμενες στο έδαφος του Ηνωμένου Βασιλείου πράξεις, οι οποίες αφορούν τις λέσχες βιβλίου. Κατ' αυτούς, οι εκδότες δεν μπορούν να χορηγούν ειδικά δικαιώματα παρά μόνο στις λέσχες βιβλίου που είναι εγγεγραμμένες στην ένωση, μετά την υπογραφή και αποδοχή των εν λόγω κανόνων. Οι κανόνες αυτοί περιέχουν, ιδίως, διατάξεις που αφορούν τη συμμετοχή στις λέσχες βιβλίου, καθορίζουν τους όρους που πρέπει να πληρούν οι εν λόγω λέσχες,

για να προτείνουν και πωλούν βιβλία και προβλέπει ορισμένους περιορισμούς στον τομέα της διαφημίσεως. Το πλεονάζον απόθεμα εκδόσεως μπορεί να πωληθεί από λέσχη βιβλίου μόνο μετά σύμφωνη γνώμη του εκδότη που χορήγησε την άδεια. Κατά την ΡΑ, οι κανόνες που αφορούν τις λέσχες βιβλίου εφαρμόζονται αποκλειστικά στο Ηνωμένο Βασίλειο.

- 14 Από το 1955, η ΡΑ επιτρέπει την οργάνωση εθνικής ετησίας περιόδου πώλησεως βιβλίου. Αυτή παρέχει την ευκαιρία στους βιβλιοπώλες και στους εκδότες, εντός των ορίων και υπό τους όρους που καθορίζει η ΡΑ, να πωλούν σε τιμή κατώτερη της καθορισμένης βιβλία των οποίων η διάθεση είναι δυσχερής και να χρηματοδοτούν μ' αυτό τον τρόπο την ανανέωση του αποθέματός τους.
- 15 Τέλος, η ένωση δημοσιεύει κατάλογο των βιβλιοπωλών (Directory of Booksellers), που ενημερώνεται ανά δίμηνο, στον οποίο αναγράφονται οι βιβλιοπώλες που πληρούν ορισμένες προϋποθέσεις και αναλαμβάνουν την υποχρέωση τήρησης των τυποποιημένων όρων πώλησεως των βιβλίων καθορισμένης αξίας.
- 16 Καμία από τις προαναφερθείσες συμφωνίες δεν προβλέπει κυρώσεις έναντι των επιχειρήσεων που τις συνήσαν και δεν τηρούν τις διατάξεις τους. Η τήρηση των τυποποιημένων όρων πώλησεως από τους βιβλιοπώλες επιτυγχάνεται, κατά περίπτωση, με δικαστική απόφαση. Για την επίτευξη ενός τέτοιου μέτρου στην Ιρλανδία και στο Ηνωμένο Βασίλειο, εναπόκειται, κατά γενικό κανόνα, στον εκδότη να αποδείξει τη συμβατική του σχέση με τον βιβλιοπώλη. Στο Ηνωμένο Βασίλειο, ωστόσο, ο εκδότης μπορεί να επικαλεσθεί επίσης τις διατάξεις του άρθρου 26 του Resale Prices Act 1976, που του επιτρέπουν να επιβάλλει την τήρηση όρων σχετικά με την τιμή μεταπωλήσεως χωρίς να απαιτείται η απόδειξη συμβατικής σχέσεως, εφόσον η εφαρμογή των εν λόγω όρων έχει γνωστοποιηθεί στον οικείο βιβλιοπώλη κατά την αγορά του εν λόγω βιβλίου.

Τα αποδειχθέντα στατιστικά στοιχεία

- 17 Σύμφωνα με τα αναφερόμενα στην προσβαλλομένη απόφαση στοιχεία, τα οποία και δεν αμφισβητούνται από την ΡΑ, η βρετανική εκδοτική βιομηχανία είναι μία από τις κυριότερες του κόσμου και της Κοινότητας. Τα κύρια σε αριθμούς στοιχεία της

αγοράς έχουν περίπου ως εξής: Ο αριθμός των νέων βιβλίων που εκδίδονται ετησίως ανέρχεται σε 40 000, το 80 % των οποίων εκδίδεται από μέλη της ΡΑ· το 65 % των εκδιδόμενων βιβλίων πωλούνται στη βρετανική αγορά, ενώ το υπόλοιπο εξάγεται· το 25 % των εξαγωγών προορίζεται για άλλα κράτη μέλη, ενώ το 4,5 % εξάγεται στην Ιρλανδία. Όσον αφορά τις εισαγωγές σ' αυτή τη χώρα, παρατηρείται ότι το 80 % προέρχονται από το Ηνωμένο Βασίλειο και ότι αυτές οι εισαγωγές αντιπροσωπεύουν περισσότερο από το 50 % των συνολικών πωλήσεων βιβλίων.

- 18 Δεν αμφισβητείται μεταξύ των διαδίκων ούτε το ότι το 75 % περίπου των πωλουμένων στο Ηνωμένο Βασίλειο βιβλίων ή εξαγομένων από Βρετανούς εκδότες στην Ιρλανδία διατίθενται στο εμπόριο ως βιβλία καθορισμένης τιμής.

Η εκτίμηση του εθνικού δικαστηρίου για τη νομιμότητα των ΝΒΑ

- 19 Το Restrictive Practices Court (αρμόδια αρχή στο Ηνωμένο Βασίλειο για θέματα ανταγωνισμού) προέβη επανειλημμένα στην εξέταση της νομιμότητας των ΝΒΑ έναντι της βρετανικής νομοθεσίας και αποφάνθηκε ευνοϊκά γι' αυτές, για πρώτη φορά το 1962. Το εν λόγω δικαιοδοτικό όργανο έκρινε, πράγματι, σε σχέση με τη συναφθείσα μεταξύ των μελών της ΡΑ συμφωνία ότι: i) η κατάργηση των ΝΒΑ θα στερούσε το κοινό από ειδικά οφέλη ή πλεονεκτήματα, διότι θα συνεπαγόταν άνοδο των τιμών, μείωση του αριθμού βιβλιοπωλείων διαθετόντων αποθέματα και μείωση του αριθμού και της ποικιλίας των εκδιδόμενων βιβλίων· ii) το κοινό δεν υφίσταται καμία αισθητή ζημία από τη διατήρηση των ΝΒΑ σε σχέση με τα μειονεκτήματα που θα προέκυπταν από την κατάργησή τους και iii) κατά συνέπεια, οι ΝΒΑ δεν είναι αντίθετες προς το δημόσιο συμφέρον.
- 20 Το 1964, το Restrictive Practices Court έκρινε, στο πλαίσιο συνοπτικής διαδικασίας (summary proceeding), ότι η συναφθείσα μεταξύ των «μη μελών» συμφωνία δεν ήταν αντίθετη προς το δημόσιο συμφέρον και αυτό για τους ίδιους λόγους που επισημάνθηκαν στην απόφασή του του 1962.

- 21 Το 1968, η νομιμότητα των NBA εξετάσθηκε εκ νέου από το Restrictive Practices Court έναντι νέων διατάξεων του Resales Practices Act 1964. Το Court, ακολουθώντας την ίδια συλλογιστική που ακολούθησε και στην απόφαση του 1962, ενέκρινε εξαίρεση από τη γενική απαγόρευση των καθορισμένων τιμών που επιβάλλει ο Resales Practices Act 1964.

Η διοικητική διαδικασία ενώπιον της Επιτροπής

- 22 Κατόπιν της προσχωρήσεως του Ηνωμένου Βασιλείου στην Κοινότητα, οι NBA και οι Book Club Regulations κοινοποιήθηκαν, χωριστά, από την ΡΑ στην Επιτροπή, στις 12 Ιουνίου 1973, σύμφωνα με τα άρθρα 5 και 25, παράγραφος 2, του κανονισμού 17 του Συμβουλίου, της 6ης Φεβρουαρίου 1962, πρώτου κανονισμού εφαρμογής των άρθρων 85 και 86 της Συνθήκης (ΕΕ ειδ. έκδ. 08/001, σ. 25, στο εξής: κανονισμός 17), όπως έχει τροποποιηθεί και συμπληρωθεί μεταγενέστερα, για να επιτευχθεί εξαίρεση βάση του άρθρου 85, παράγραφος 3, της Συνθήκης. Οι εν λόγω κοινοποιήσεις καταχωρήθηκαν αντιστοίχως υπό τους αριθμούς υποθέσεων IV/27.393 και IV/27.394.
- 23 Το 1978, η ΡΑ προσκόμισε στην Επιτροπή αντίτυπο του βιβλίου με τον τίτλο *Books are different* (938 σελίδες), περιέχοντος όχι μόνο την εκδοθείσα από το Restrictive Practices Court απόφαση του 1962, αλλά και όλα τα γραπτά υπομνήματα, σχετικά έγγραφα και σημαντικό μέρος των πρακτικών της προφορικής διαδικασίας.
- 24 Κατά τη διάρκεια του ιδίου έτους, η ΡΑ προσκόμισε επίσης στην Επιτροπή πρόσφατα αποδεικτικά στοιχεία, περιλαμβάνοντα δύο τόμους στατιστικών και επεξηγηματικών εγγράφων, τα πρακτικά μαρτυρικών καταθέσεων κατά τη διάρκεια ακροάσεως γενομένης από την Επιτροπή στις 21 Απριλίου 1978 και μεταγενέστερες γραπτές δηλώσεις του προέδρου της Booksellers Association of Great Britain and Ireland και του προέδρου της ΡΑ.
- 25 Το 1985, η ΡΑ προσκόμισε συμπληρωματικά αποδεικτικά στοιχεία στην Επιτροπή, κατόπιν αιτήσεως αυτής.

- 26 Στις 23 Σεπτεμβρίου 1986, η ΡΑ κοινοποίησε επίσης στην Επιτροπή τις επενεχθείσες το 1985 σε ορισμένους κανόνες των Book Club Regulations τροποποιήσεις.
- 27 Στις 8 Οκτωβρίου 1986, η Επιτροπή αποφάσισε να κινήσει, κατ' εφαρμογή του άρθρου 85, παράγραφος 1, της Συνθήκης ΕΟΚ, την προβλεπόμενη από τον κανονισμό 17 διαδικασία, όσον αφορά τις προαναφερθείσες υποθέσεις και κοινοποίησε στην ΡΑ, στις 16 Οκτωβρίου 1986, τις αιτιάσεις που έγιναν δεκτές κατά των ΝΒΑ.
- 28 Η κοινοποίηση των αιτιάσεων ανέφερε επίσης την πρόθεση της Επιτροπής να αρνηθεί την αιτηθείσα εξαίρεση για τις ΝΒΑ βάσει του άρθρου 85, παράγραφος 3, της Συνθήκης.
- 29 Τον Φεβρουάριο 1987, η ΡΑ διαβίβασε στην Επιτροπή memorandum, συνοδευόμενο από σειρά παραρτημάτων, σε απάντηση των αιτιάσεων που είχαν γίνει δεκτές. Σ' αυτό το έγγραφο, η ΡΑ τόνιζε την αντίφαση που είχε διαπιστώσει μεταξύ της θέσεως που υιοθετήθηκε στην ανακοίνωση των αιτιάσεων και του περιεχομένου των ανακοινώσεων της Επιτροπής προς το Συμβούλιο, ως προς το εμπόριο των βιβλίων. Επισημαινε, εξάλλου, ότι, στην περίπτωση που οι ΝΒΑ προκάλεσαν ένα από τα αναφερόμενα από την Επιτροπή προβλήματα, η πλέον ρεαλιστική λύση συνίσταται στην εφαρμογή του άρθρου 85, παράγραφος 3, η συνδρομή των προϋποθέσεων εφαρμογής του οποίου ήταν πρόδηλη.
- 30 Στις 14 και 15 Οκτωβρίου 1987, οι εκπρόσωποι της ΡΑ είχαν την ευκαιρία να γνωρίσουν στην Επιτροπή, προφορικά, την άποψη της ενώσεως επί των αιτιάσεων που είχαν γίνει δεκτές κατ' αυτής, σύμφωνα με τις διατάξεις του άρθρου 19, παράγραφος 1, του κανονισμού 17 και τις διατάξεις του κανονισμού 99/63/ΕΟΚ της Επιτροπής, της 25ης Ιουλίου 1963, περί των ακροάσεων που προβλέπονται στο άρθρο 19, παράγραφοι 1 και 2, του κανονισμού 17 του Συμβουλίου (ΕΕ ειδ. έκδ. 08/001, σ. 30, στο εξής: κανονισμός 99/63).

- 31 Η Επιτροπή, αφού έλαβε τη γνώμη της συμβουλευτικής επιτροπής για τις περιοριστικές πρακτικές και τις δεσπόζουσες θέσεις, εξέδωσε, στις 12 Δεκεμβρίου 1988, την απόφαση 89/44/ΕΟΚ σχετικά με μια διαδικασία του άρθρου 85 της Συνθήκης ΕΟΚ (ΕΕ 1989, L 22, σ. 12, στο εξής: απόφαση), με το ακόλουθο διατακτικό:

« Άρθρο 1

Συνιστούν παράβαση του άρθρου 85, παράγραφος 1, της Συνθήκης ΕΟΚ στο βαθμό που καλύπτουν τις εμπορικές συναλλαγές βιβλίων μεταξύ κρατών μελών:

- α) οι συμφωνίες για τα βιβλία καθορισμένης τιμής μεταξύ επιχειρήσεων που αναφέρονται στα παραρτήματα I και II της απόφασης αυτής και συνήφθησαν αρχικά το 1957, όπως και:
- β) οι αποφάσεις της Ένωσης Εκδοτών σχετικά με τις εκπτώσεις σε βιβλιοθήκες και πράκτορες βιβλίων και τις ποσοτικές εκπτώσεις·
- γ) ο αποκαλούμενος Κώδικας Παροχών που συντάχθηκε και δημοσιεύθηκε από την Ένωση Εκδοτών·
- δ) ο κανονισμός για τις λésxες βιβλίου της Ένωσης Εκδοτών·
- ε) οι αποφάσεις της Ένωσης Εκδοτών για τους όρους που ρυθμίζουν την ετήσια εθνική περίοδο πώλησης βιβλίων·
- στ) η απόφαση της Ένωσης Εκδοτών για τους όρους αναφοράς των βιβλιοπωλών στον Οδηγό Βιβλιοπωλών.

Άρθρο 2

Απορρίπτεται η κατά το άρθρο 85, παράγραφος 3, της Συνθήκης ΕΟΚ αίτηση εξαίρεσης για τις συμφωνίες και τους κανόνες εκτέλεσης και άλλους σχετικούς κανόνες.

Άρθρο 3

Η Ένωση Εκδοτών υποχρεούται να παύσει αμέσως την παράβαση που αναφέρεται στο άρθρο 1.

Άρθρο 4

1. Η Ένωση Εκδοτών πληροφορεί γραπτώς τις επιχειρήσεις που αναφέρονται στα παραρτήματα Ι και ΙΙ της παρούσας απόφασης, τις λέσχες βιβλίων που είναι εγκατεστημένες στο Ηνωμένο Βασίλειο και τους βιβλιοπώλες που αναφέρονται στον οδηγό βιβλιοπωλών ότι έπαυσε η παράβαση, εκθέτοντας ταυτόχρονα τις πρακτικές συνέπειες που προκύπτουν από το γεγονός αυτό για το εμπόριο βιβλίων μεταξύ Ηνωμένου Βασιλείου και των άλλων κρατών μελών.

2. Η Ένωση Εκδοτών οφείλει να υποβάλει στην Επιτροπή για έγκριση σχετικό σχέδιο ανακοινώσεως εντός δύο μηνών από της λήψεως της παρούσας αποφάσεως.

Άρθρο 5

(παραλείπεται) »

Η διαδικασία και τα αιτήματα των διαδίκων

- 32 Υπ' αυτές τις συνθήκες η ΡΑ, με δικόγραφο που κατέθεσε στη Γραμματεία του Δικαστηρίου στις 27 Φεβρουαρίου 1989, άσκησε, δυνάμει του άρθρου 173, δεύτερο εδάφιο, της Συνθήκης ΕΟΚ, προσφυγή ακυρώσεως της αποφάσεως.

- 33 Με χωριστό δικόγραφο, που κατέθεσε επίσης στη Γραμματεία του Δικαστηρίου στις 27 Φεβρουαρίου 1989, η προσφεύγουσα υπέβαλε, δυνάμει των άρθρων 185 και 186 της Συνθήκης ΕΟΚ και του άρθρου 83 του Κανονισμού Διαδικασίας του Δικαστηρίου, που είχε τότε εφαρμογή, αίτηση αναστολής εκτελέσεως της προαναφερθείσας αποφάσεως, στο σύνολό της, μέχρι να εκδοθεί από το Δικαστήριο απόφαση επί της κυρίας προσφυγής.
- 34 Με Διάταξη της 13ης Ιουνίου 1989, 56/89 R, Publishers Association κατά Επιτροπής (Συλλογή 1989, σ. 1693), ο Πρόεδρος του Δικαστηρίου ανέστειλε την εκτέλεση των άρθρων 2 έως 4 της αποφάσεως και απέρριψε την αίτηση κατά τα λοιπά.
- 35 Με Διάταξη της 15ης Νοεμβρίου 1989, το Δικαστήριο διαβίβασε την υπόθεση στο Πρωτοδικείο, κατ' εφαρμογή του άρθρου 14 της αποφάσεως του Συμβουλίου της 24ης Οκτωβρίου 1988 περί ιδρύσεως Πρωτοδικείου των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων.
- 36 Η έγγραφη διαδικασία συνεχίστηκε, επομένως, κανονικά ενώπιον του Πρωτοδικείου.
- 37 Κατόπιν εκθέσεως του εισηγητή δικαστή, το Πρωτοδικείο (δεύτερο τμήμα) αποφάσισε να προχωρήσει στην προφορική διαδικασία και, συγχρόνως, να καλέσει την Επιτροπή να προσκομίσει ορισμένα έγγραφα.
- 38 Κατά τη συνεδρίαση της 8ης Οκτωβρίου 1991, το Πρωτοδικείο άκουσε τις αγορεύσεις των εκπροσώπων των διαδίκων και τις απαντήσεις τους στις ερωτήσεις του.
- 39 Η προσφεύγουσα ζητεί από το Πρωτοδικείο:

— κυρίως, να ακυρώσει το άρθρο 1 της αποφάσεως, ως συνέπεια της ακυρώσεως του άρθρου 2 της αποφάσεως·

- επικουρικώς, να ακυρώσει το άρθρο 1, στο μέτρο που ορίζει ότι η εφαρμογή των NBA και των εγγράφων, κανονιστικών ρυθμίσεων και αποφάσεων, συναφών προς τα εισαγόμενα στο Ηνωμένο Βασίλειο και στην Ιρλανδία βιβλία προελεύσεως άλλων κρατών μελών, στα οποία έχουν εκδοθεί (δηλαδή σε μία από τις μορφές υπό την οποία θεωρείται ότι οι NBA « καλύπτουν τις εμπορικές συναλλαγές βιβλίων μεταξύ κρατών μελών ») συνιστά παράβαση του άρθρου 85, παράγραφος 1, της Συνθήκης·
- να ακυρώσει τα άρθρα 2, 3 και 4 της αποφάσεως·
- να καταδικάσει την Επιτροπή στα δικαστικά έξοδα.

40 Η καθής ζητεί από το Πρωτοδικείο:

- να απορρίψει την προσφυγή ως αβάσιμη·
- να καταδικάσει την ΡΑ στα έξοδα της παρούσας δίκης.

Επί της ουσίας

- 41 Η προσφεύγουσα προβάλλει, πρώτον, με την προσφυγή της, τους λόγους ακυρώσεως και τα επιχειρήματά της κατά του άρθρου 2 του διατακτικού της επίδικης αποφάσεως, που αφορά την άρνηση της Επιτροπής να χορηγήσει εξαίρεση, βάσει του άρθρου 85, παράγραφος 3, στις NBA. Επ' αυτού του σημείου η ΡΑ αναπτύσσει επίσης τα κύρια επιχειρήματά της. Δεύτερον, η προσφεύγουσα προβάλλει λόγους ακυρώσεως και επιχειρήματα προς στήριξη του αιτήματος περί ακυρώσεως, στο σύνολό του ή — επικουρικώς — εν μέρει, του άρθρου 1 του διατακτικού της αποφάσεως, το οποίο αφορά την προβαλλομένη παράβαση του άρθρου 85, παράγραφος 1.
- 42 Ενώπιον τέτοιων αιτημάτων, το Πρωτοδικείο υπενθυμίζει ότι, κατά πάγια νομολογία του Δικαστηρίου, εν αντιθέσει προς την εξαίρεση που προβλέπεται υπέρ συμφωνιών

που ανήκουν σε ορισμένες κατηγορίες, η ατομική εξαίρεση υπέρ ορισμένων συμφωνιών, που προβλέπει το άρθρο 85, παράγραφος 3, της Συνθήκης, δεν μπορεί να δοθεί παρά σε συμφωνίες οι οποίες, παρ' όλον ότι εμπίπτουν στην απαγόρευση της παραγράφου 1 του ίδιου άρθρου, συγκεντρώνουν τις αναφερόμενες στην παράγραφο 3 προϋποθέσεις. Επομένως, προκειμένου να ακολουθηθεί λογική σειρά, πρέπει να εξετασθούν, πρώτον, ο προβαλλόμενος ως επικουρικός λόγος ακυρώσεως που αντλείται από την έλλειψη παραβάσεως του άρθρου 85, παράγραφος 1, της Συνθήκης και, δεύτερον, οι λόγοι ακυρώσεως που αφορούν την εφαρμογή του άρθρου 85, παράγραφος 3. Τέλος, σε συνάρτηση με την απάντηση που θα δοθεί από το Πρωτοδικείο στους προηγούμενους λόγους ακυρώσεως, θα πρέπει να εξετασθεί, ανάλογα με την περίπτωση, ο λόγος ακυρώσεως με τον οποίο η προσφεύγουσα υποστηρίζει ότι η ακύρωση από το Πρωτοδικείο του άρθρου 2 της αποφάσεως πρέπει κατ' ανάγκη να έχει ως συνέπεια την ακύρωση του άρθρου 1 της αποφάσεως.

1. Επί του λόγου ακυρώσεως που αντλείται από την έλλειψη παραβάσεως του άρθρου 85, παράγραφος 1, της Συνθήκης

α) Η απόφαση

- 43 Στις αιτιολογικές της σκέψεις 44 έως 68, η απόφαση προβαίνει σε νομική εκτίμηση για να καταλήξει στο ότι οι συμφωνίες, οι κανόνες εφαρμογής και οι άλλοι σχετικοί κανόνες που αποτελούν το αντικείμενο της διαφοράς εμπίπτουν στην προβλεπόμενη από το άρθρο 85, παράγραφος 1, της Συνθήκης απαγόρευση.
- 44 Η απόφαση, πριν καταλήξει σ' αυτό το συμπέρασμα, χαρακτηρίζει, πρώτον, τα συμβαλλόμενα μέρη στις συμφωνίες επιχειρήσεων, την ΡΑ ως ένωση επιχειρήσεων, τις ΝΒΑ ως συμφωνίες μεταξύ επιχειρήσεων και τη σχετική κανονιστική ρύθμιση ως αποφάσεις ενώσεως επιχειρήσεων. Ο τελευταίος αυτός χαρακτηρισμός ισχύει και για τον Code of Allowances και για το Directory of Booksellers.
- 45 Η απόφαση θεωρεί, δεύτερον, ότι οι όροι που διέπουν την εφαρμογή καθορισμένων τιμών μεταπωλήσεως, όπως προβλέπονται στις συμφωνίες και στους κανόνες εφαρμογής, έχουν ως αντικείμενο και αποτέλεσμα τον περιορισμό του ανταγωνισμού στο εσωτερικό της κοινής αγοράς, μεταξύ των διαφόρων επιχειρηματιών που παρεμβαίνουν διαδοχικά στη διάθεση του βιβλίου στο εμπόριο. Αυτό συμβαίνει με τους εκδότες οι οποίοι εμποδίζονται σχεδόν εντελώς να προσαρμόσουν τους εν λόγω όρους και ειδικότερα τις εξαιρέσεις που αναφέρονται σ' αυτούς προς την « πιθανότητα δια-

θέσεως στο εμπόριο » των βιβλίων για τα οποία πρόκειται. Η ελευθερία που διαθέτουν οι εκδότες να αποφασίζουν την πώληση βιβλίου σε καθορισμένη ή μη τιμή δεν αφαιρεί από τις συμφωνίες και τους κανόνες εφαρμογής τον περιοριστικό τους χαρακτήρα, λαμβανομένου υπόψη του γεγονότος ότι, εάν ένας εκδότης αποφασίσει να επιβάλει καθορισμένη τιμή για ένα βιβλίο, είναι τότε υποχρεωμένος να επιβάλει στους μεταπωλητές, όσον αφορά τις εκπτώσεις, σχεδόν εντελώς ομοιόμορφους όρους, δηλαδή τους ίδιους όρους που πρέπει να επιβληθούν από τα άλλα συμβαλλόμενα στις συμφωνίες μέρη. Αυτό συμβαίνει επίσης με τους βιβλιοπώλες, λόγω του ότι οι εν λόγω όροι περιορίζουν την ελευθερία των βιβλιοπωλών να μη τηρήσουν την καθορισμένη τιμή μεταπωλήσεως, εφαρμόζοντας ατομικές εκπτώσεις, προς τον σκοπό να αυξήσουν τις πωλήσεις. Οι βιβλιοπώλες διαθέτουν, επομένως, λιγότερη ελευθερία από αυτή που θα μπορούσαν άλλως να επιτύχουν από ατομικούς εκδότες.

- 46 'Όσον αφορά τους άλλους σχετικούς με τις συμφωνίες κανόνες, η περιεχομένη στην απόφαση νομική εκτίμηση είναι, στην ουσία, η ακόλουθη. Ως προς τον Code of Allowances, η απόφαση θεωρεί ότι αυτός αποτελεί το μέσο περιορισμού των αρνητικών αποτελεσμάτων της διατηρήσεως του συστήματος καθορισμένων τιμών. Η δημοσίευσή του και η εφαρμογή του έχουν ως αντικείμενο να εμποδίζουν τους βιβλιοπώλες (ή τους εκδότες) να εκμεταλλεύονται τις δυνατότητες ανταγωνισμού που διαφορετικά θα ήταν δυνατό να υπάρχουν σε ορισμένες περιπτώσεις, σε περίπτωση προσφοράς νέων ή φθηνών εκδόσεων. Ως προς τους κανόνες που αφορούν τις λέσχες βιβλίου, η απόφαση θεωρεί ότι αυτές περιορίζουν τις δυνατότητες ανταγωνισμού στον τομέα των τιμών μεταξύ των λεσχών βιβλίου και των βιβλιοπωλών, επιβάλλοντας στις λέσχες προθεσμίες που πρέπει να τηρούν πριν ανακοινώσουν τις προσφορές τους και εξαρτώντας από τη συναίνεση του εκδότη την πώληση με έκπτωση των εκδόσεων που προορίζονται γι' αυτές τις λέσχες. Το γεγονός ότι οι λέσχες βιβλίου πρέπει να είναι εγγεγραμμένες στην ένωση και να έχουν υπογράψει και αποδεχθεί τους οικείους κανόνες επιβεβαιώνει ότι οι κανόνες αυτοί αποτελούν μέσο εφαρμογής των συμφωνιών και ενισχύουν τους στόχους τους. Ως προς τους όρους που διέπουν την ετήσια εθνική περίοδο πωλήσεως βιβλίων, η απόφαση διαπιστώνει ότι οι εν λόγω κανόνες που πρέπει να τηρούν οι εκδότες, οι έμποροι χονδρικής πωλήσεως και οι μεταπωλητές που συμμετέχουν στο δίκτυο της πωλήσεως έχουν ως αντικείμενο και αποτέλεσμα τη συγκέντρωση των μέσων με τα οποία οι εκδότες και, ειδικότερα, οι βιβλιοπώλες μπορούν να θελήσουν την εξαφάνιση των αρνητικών αποτελεσμάτων των συμφωνιών. Οι απαιτούμενοι όροι για την καταχώρηση στο Directory of Booksellers έχουν και αυτοί, κατά την απόφαση, περιοριστικά αποτελέσματα λόγω του ότι ο κατάλογος αυτός έχει επινοηθεί και θεωρείται ως ευρετήριο των θεωρουμένων καλής πίστεως βιβλιοπωλών και λόγω του ότι το γεγονός ότι ένας βιβλιοπώλης δεν περιλαμβάνεται σ' αυτόν αποτελεί μειονέκτημα στον τομέα του ανταγωνισμού. Αυτό το μειονέκτημα πλήττει ιδίως τους βιβλιοπώλες που δεν πωλούν βιβλία σε καθορισμένες τιμές. Τέλος, η απόφαση τονίζει ότι ο εκτελεστικός μηχανισμός που προβλέπουν οι συμφωνίες έχει και αυτός περιοριστικά αποτελέσματα, λαμβανομένου υπόψη του κεντρικού ρόλου της ΡΑ, η οποία εγγυάται αποτελεσματικότερη επιτήρηση της τηρήσεως των σχετικών συμφωνιών και κανονιστικών ρυθμίσεων.

47 'Όσον αφορά την επίπτωση των συμφωνιών, των κανόνων εφαρμογής και των άλλων σχετικών κανόνων επί του ανταγωνισμού, η απόφαση θεωρεί ότι αυτοί προκαλούν αισθητό αποτέλεσμα, το οποίο εξηγείται με την προσχώρηση σημαντικού αριθμού εκπροσώπων της βρετανικής εκδοτικής βιομηχανίας, μελών ή μη μελών της ΡΑ, στις εν λόγω συμφωνίες οπότε τα πωλούμενα στο Ηνωμένο Βασίλειο και στην Ιρλανδία βιβλία είναι, κατά πολύ μεγάλο μέρος, βιβλία καθορισμένης τιμής. Εξάλλου, οι συμφωνίες και οι εν λόγω κανονιστικές ρυθμίσεις κατέστησαν και εξακολουθούν να καθιστούν διαφανέστερη και ασφαλέστερη για τους εκδότες τη συμπεριφορά στην αγορά των άλλων εκδοτών και βιβλιοπωλών ως προς τις εκπτώσεις που μπορούν να χορηγούνται, κατ' εξαίρεση του κανόνα καθορισμένων τιμών, και ως προς το χρονικό σημείο από το οποίο άλλες εκδόσεις καθορισμένης τιμής μπορούν να διατεθούν στην αγορά ή από το οποίο η καθορισμένη τιμή μπορεί να μειωθεί ή να καταργηθεί.

48 Η απόφαση προβαίνει, τρίτον, σε εκτίμηση του αποτελέσματος των περιορισμών επί του εμπορίου μεταξύ των κρατών μελών. θεωρεί ότι οι συμφωνίες και οι σχετικοί κανόνες επηρεάζουν το εμπόριο μεταξύ των κρατών μελών σε μεγάλο βαθμό, πραγματικά και δυνάμει. Ειδικότερα, η απόφαση διαπιστώνει ότι οι συμφωνίες και οι εν λόγω κανονιστικές ρυθμίσεις διέπουν στην πραγματικότητα: α) όλες τις εξαγωγές βιβλίων καθορισμένης τιμής από το Ηνωμένο Βασίλειο προς την Ιρλανδία, που αποτελούν τη μεγάλη πλειοψηφία των ιρλανδικών εισαγωγών βιβλίου· β) όλες τις επανεισαγωγές βιβλίων καθορισμένης τιμής από την Ιρλανδία προς το Ηνωμένο Βασίλειο· γ) όλες τις εξαγωγές βιβλίων καθορισμένης τιμής που πραγματοποιούν βιβλιοπώλες του Ηνωμένου Βασιλείου και της Ιρλανδίας, καθόσον πρόκειται για πωλήσεις προς αγοραστές άλλων χωρών που δεν είναι βιβλιοπώλες· δ) τις πωλήσεις από εγκατεστημένους στο Ηνωμένο Βασίλειο και στην Ιρλανδία βιβλιοπώλες επανεισαγομένων βιβλίων προελεύσεως άλλων κρατών μελών, για τα οποία πρέπει να ζητηθεί καθορισμένη τιμή εάν συντρέχουν ορισμένες προϋποθέσεις και ε) την πώληση των περισσοτέρων βιβλίων που εισάγονται στο Ηνωμένο Βασίλειο και στην Ιρλανδία από άλλα κράτη μέλη.

6) *Επιχειρήματα των διαδίκων*

49 Η προσφεύγουσα υποστηρίζει ότι η απόφαση, καθόσον αφορά το άρθρο 1 του διατακτικού της, αποτελεί κακή εφαρμογή του άρθρου 85, παράγραφος 1, της Συνθήκης και ότι η αιτιολογία της είναι ανεπαρκής και εσφαλμένη. Η ΡΑ στηρίζει το αίτημα ακυρώσεως αυτού του άρθρου της αποφάσεως, καθόσον αφορά τις εισαγωγές βιβλίων στο Ηνωμένο Βασίλειο και στην Ιρλανδία από άλλα κράτη μέλη, στους εξής λόγους: α) στην περίπτωση που γίνει δεκτό το αίτημα της ΡΑ περί ακυρώσεως του άρθρου 2, είναι σημαντικό η Επιτροπή να γνωρίζει, κατά την επανεξέταση του ζητήματος της

εξαιρέσεως των NBA, σε ποιο βαθμό οι NBA εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής του άρθρου 85, παράγραφος 1, και β) στην περίπτωση που απορριφθεί το αίτημα της ΡΑ, το οποίο αφορά το άρθρο 2, ενέχει μεγάλη πρακτική σημασία το ποια μέτρα πρέπει τότε να ληφθούν ώστε οι NBA να παύσουν « να εφαρμόζονται στο εμπόριο του βιβλίου μεταξύ των κρατών μελών ».

- 50 Η προσφεύγουσα υποστηρίζει ότι η περιεχομένη στην αιτιολογική σκέψη 66 της αποφάσεως δήλωσε ότι: « το μεγαλύτερο ποσοστό βιβλίων που εισάγονται στο Ηνωμένο Βασίλειο και την Ιρλανδία από άλλα κράτη μέλη, όπου τα βιβλία αυτά εκδόθηκαν, αποτελούν επίσης βιβλία καθορισμένης τιμής κατά την έννοια των συμφωνιών » αφορά την περίπτωση κατά την οποία ένα βιβλίο εκδόθηκε σε άλλο κράτος μέλος και κατά την οποία αντίτυπα του εν λόγω βιβλίου εισάγονται στο Ηνωμένο Βασίλειο από εκδότη του Ηνωμένου Βασιλείου ή από αποκλειστικό αντιπρόσωπο για τη διάθεσή τους στο εμπόριο του Ηνωμένου Βασιλείου. Σ' αυτή την περίπτωση ο εκδότης του Ηνωμένου Βασιλείου ή ο αποκλειστικός διανομέας είναι ελεύθερος να διαθέσει το βιβλίο στο Ηνωμένο Βασίλειο ως « βιβλίο καθορισμένης τιμής », σύμφωνα με τους όρους των NBA, και αυτή η δυνατότητα χρησιμοποιείται συχνά στην πράξη. Κατά τη γνώμη της ενώσεως, το ότι οι εκδότες ή οι αποκλειστικοί διανομείς μπορούν να επιλέξουν την εφαρμογή των τυποποιημένων όρων πώλησεως που προβλέπουν οι NBA στα βιβλία που εισάγονται από άλλα κράτη μέλη, όπου αυτά εκδόθηκαν, δεν δικαιολογεί το συμπέρασμα ότι οι NBA επηρεάζουν, ή είναι ικανές να επηρεάσουν, το μεταξύ κρατών μελών εμπόριο. Ένα βιβλίο μπορεί να υπαχθεί στους όρους των NBA μόνον αφού αποτελέσει αντικείμενο εμπορίας μεταξύ κρατών μελών. Οι NBA ουδόλως απαιτούν, είτε κατά το χρονικό σημείο εισαγωγής ή σε οποιοδήποτε άλλο χρονικό σημείο, η πώληση να πραγματοποιηθεί σύμφωνα με τους όρους τους. Απ' αυτή την άποψη η υπό κρίση υπόθεση διαφέρει από την απόφαση επί της οποίας εκδόθηκε η απόφαση του Δικαστηρίου της 10ης Ιανουαρίου 1985, 229/83, Leclerc (Συλλογή 1985, σ. 1), στην οποία η αμφισβητούμενη κανονιστική ρύθμιση προέβλεπε τον υποχρεωτικό καθορισμό, κατά την εισαγωγή, κατωτάτης τιμής των εισαγομένων βιβλίων.

- 51 Η Επιτροπή διευκρινίζει προκαταρκτικώς ότι ο προβαλλόμενος από την ΡΑ λόγος ακυρώσεως έχει εξαιρετικά περιορισμένο περιεχόμενο. Οι επικρίσεις της ΡΑ αφορούν μόνο μία πλευρά του εμπορίου βιβλίου μεταξύ κρατών μελών (αιτιολογική σκέψη 66 της αποφάσεως), ήτοι τα εισαγόμενα στο Ηνωμένο Βασίλειο και την Ιρλανδία βιβλία « από άλλα κράτη μέλη » όπου τα βιβλία αυτά εκδόθηκαν. Η ΡΑ δεν αμφισβητεί, επομένως, την ακρίβεια της διαπιστώσεως της Επιτροπής ότι το άρθρο 85, παράγραφος 1, έχει εφαρμογή όσον αφορά τις άλλες περιπτώσεις της εμπορίας βιβλίου μεταξύ κρατών μελών. Οι εν λόγω περιπτώσεις, που εκτίθενται στις αιτιολογικές 63 έως 65 της αποφάσεως, αντιπροσωπεύουν σημαντικό ποσοστό του μεταξύ κρατών μελών εμπορίου.

- 52 'Όσον αφορά τις επικρίσεις της ΡΑ που αφορούν ειδικά την 66η αιτιολογική σκέψη της αποφάσεως, η Επιτροπή παρατηρεί, πρώτον, ότι, εφόσον ο « εκδότης ή ο αποκλειστικός διανομέας » δηλώσει ότι ένα βιβλίο που εκδόθηκε σε άλλο κράτος μέλος πρέπει να διατεθεί στην αγορά στο Ηνωμένο Βασίλειο και στην Ιρλανδία ως βιβλίο καθορισμένης τιμής, οι ΝΒΑ επηρεάζουν τους όρους της μελλοντικής εμπορίας αυτού του βιβλίου μεταξύ κρατών μελών (ειδικότερα με την Ιρλανδία). Δεύτερον, συνεχίζει η Επιτροπή, η εφαρμογή των ΝΒΑ στα εισαγόμενα βιβλία αποτελεί, κατά την άποψη της ΡΑ « προαιρετική μέθοδο αυξήσεως των πωλήσεων που διαθέτει ο εκδότης »· αν ο εν λόγω ισχυρισμός ευσταθεί, η ΡΑ δεν μπορεί συγχρόνως να αρνείται ότι η εφαρμογή του εν λόγω συστήματος μπορεί να ασκήσει σημαντική επιρροή επί του όγκου του εμπορίου μεταξύ κρατών μελών. Τρίτον, και γενικότερα, η Επιτροπή ισχυρίζεται ότι, οποιαδήποτε και αν είναι τα αποτελέσματα των ΝΒΑ επί των πωλήσεων βιβλίου στο Ηνωμένο Βασίλειο, οι ΝΒΑ πρέπει να συνεπάγονται αυτά τα αποτελέσματα τόσο επί των πωλήσεων εισαγομένων βιβλίων όσο και επί των βιβλίων εγχώριας παραγωγής.

γ) Εκτίμηση του Πρωτοδικείου

- 53 Το Πρωτοδικείο παρατηρεί, προκαταρκτικώς, ότι η προσφεύγουσα δήλωσε, στο υπόμνημα απαντήσεώς της και κατά την προφορική διαδικασία, ότι παραιτείται από την εφαρμογή του Code of Allowances και του Directory of Booksellers. Αυτή η δήλωση δεν είναι ικανή να τροποποιήσει το περιεχόμενο της διαφοράς, δεδομένου ότι, όπως ορθώς παρατήρησε η Επιτροπή, η ΡΑ δεν κοινοποίησε στην Επιτροπή την απόφασή της να αποσύρει τις εν λόγω δύο κανονιστικές ρυθμίσεις και ούτε απέδειξε την εφαρμογή της εν λόγω αποφάσεως (βλ. απόφαση του Δικαστηρίου της 30ής Ιανουαρίου 1985, 35/83, ΒΑΤ κατά Επιτροπής, Συλλογή 1985, σ. 363, σκέψη 22).
- 54 Το Πρωτοδικείο παρατηρεί, κυρίως, ότι ο λόγος ακυρώσεως που προβάλλει η προσφεύγουσα κατά της ανωτέρω αναλυθείσας νομικής εκτιμήσεως της αποφάσεως που διαπιστώνει τη συνδρομή όλων των απαιτούμενων προϋποθέσεων για την εφαρμογή του άρθρου 85, παράγραφος 1, της Συνθήκης στις επίδικες συμφωνίες και κανονιστικές ρυθμίσεις περιορίζεται σε μεμονωμένη πλευρά της προϋποθέσεως που αφορά τον επηρεασμό του ενδοκοινοτικού εμπορίου βιβλίων, ήτοι τις εισαγωγές στο Ηνωμένο Βασίλειο και στην Ιρλανδία.
- 55 Προκειμένου περί της προϋποθέσεως που αφορά τον επηρεασμό του ενδοκοινοτικού εμπορίου, υπενθυμίζεται ότι, κατά πάγια νομολογία του Δικαστηρίου, για να μπορεί

μια συμφωνία, μία απόφαση ενώσεως επιχειρήσεων ή μία εναρμονισμένη πρακτική να επηρεάζει το εμπόριο μεταξύ των κρατών μελών, πρέπει, βάσει ενός συνόλου νομικών ή πραγματικών αντικειμενικών στοιχείων, να καθιστά δυνατό να θεωρηθεί με αρκετή πιθανότητα ότι μπορεί να επηρεάσει άμεσα ή έμμεσα, πραγματικά ή δυνάμει, τα εμπορικά ρεύματα μεταξύ των κρατών μελών, κατά τρόπο που θα μπορούσε να θέσει σε κίνδυνο την πραγματοποίηση των στόχων μιας ενιαίας αγοράς μεταξύ κρατών (βλ. αποφάσεις της 9ης Ιουλίου 1969, 5/69, *Völk*, ECR 1969, σ. 295· της 29ης Οκτωβρίου 1980, 209/78 έως 215/78 και 218/78, *Van Landewyck* κατά Επιτροπής, ECR 1980, σ. 3125· της 7ης Ιουνίου 1983, 100/80 έως 103/80, *Musique Diffusion française* κατά Επιτροπής, Συλλογή 1983, σ. 1825, και της 11ης Ιουλίου 1985, 42/84, *Remia* κατά Επιτροπής, Συλλογή 1985, σ. 2545).

- 56 Στην υπό κρίση υπόθεση, παρατηρείται ότι οι επικρίσεις της προσφεύγουσας αφορούν μόνο τις εισαγωγές στο Ηνωμένο Βασίλειο και στην Ιρλανδία από άλλα κράτη μέλη (αιτιολογική σκέψη 66 της αποφάσεως), ενώ η εκτίμηση της Επιτροπής στηρίζεται σε σύνολο νομικών ή πραγματικών αντικειμενικών στοιχείων που αναφέρονται στην αιτιολογική σκέψη 48, σημεία α' έως δ'. Τα εν λόγω στοιχεία, των οποίων η ακρίβεια και το βάσιμο δεν αμφισβητούνται, αφορούν τις εξαγωγές και επανεισαγωγές μεταξύ του Ηνωμένου Βασιλείου και των άλλων κρατών μελών. Προκειμένου, ειδικότερα, περί της Ιρλανδίας, οι εισαγωγές βιβλίου από το Ηνωμένο Βασίλειο ανέρχονται, όπως ήδη αναφέρθηκε, στο 80 % περίπου του συνόλου των εξαγωγών. Περίπου το 75 % των εξαγομένων από τους Βρετανούς εκδότες βιβλίων προς την Ιρλανδία διατίθενται στο εμπόριο ως βιβλία καθορισμένης τιμής. Το ότι οι εξαγωγές προς την Ιρλανδία αντιπροσωπεύουν ελάχιστο τμήμα της συνολικής παραγωγής βιβλίων στο Ηνωμένο Βασίλειο, δηλαδή 1,2 %, στερείται σημασίας, στο βαθμό που μόνο τα αποτελέσματα επί της Ιρλανδικής αγοράς πρέπει να ληφθούν υπόψη. Στην τελευταία αυτή αγορά, οι εισαγωγές βιβλίου από το Ηνωμένο Βασίλειο αντιπροσωπεύουν πλέον του 50 % του συνόλου των πωλήσεων. Υπενθυμίζεται ότι η ΡΑ, κατά την προφορική διαδικασία, υποστήριξε ότι, στην περίπτωση που η εφαρμογή των ΝΒΑ θα έπρεπε να περιοριστεί μόνο στη βρετανική αγορά, το σύστημα δεν θα κατέρρεε, όλα όμως τα μειονεκτήματα ενός τέτοιου περιορισμού θα ήταν αισθητά στην Ιρλανδία. Αυτή η δήλωση, εκ μέρους της προσφεύγουσας ενώσεως, ενισχύει τις διαπιστώσεις της αποφάσεως ως προς τη σημασία των αποτελεσμάτων του συστήματος ΝΒΑ επί της αγοράς βιβλίου στην Ιρλανδία.

- 57 Συναφώς, υπενθυμίζεται ότι συμπεριφορά αντίθετη προς τον ελεύθερο ανταγωνισμό που περιορίζεται στο έδαφος ενός μόνο κράτους μέλους είναι ικανή να επηρεάσει το εμπόριο και τον ανταγωνισμό εντός της κοινής αγοράς (βλ. αποφάσεις του Δικαστηρίου της 9ης Νοεμβρίου 1983, 322/81, *Michelin* κατά Επιτροπής, Συλλογή 1983, σ. 3461, 3522· της 11ης Ιουλίου 1989, 246/86, *Belasco* κ.λπ. κατά Επιτροπής, Συλλογή

1989, σ. 2117, 2191). Υπ' αυτές τις συνθήκες και λαμβανομένων, επιπλέον, υπόψη των λοιπών μη αμφισβητούμενων διαπιστώσεων, όπως οι προαναφερθείσες, ιδίως στην ανωτέρω σκέψη 48, παρατηρείται ότι η Επιτροπή πρόβη σε ορθή εκτίμηση των πραγματικών περιστατικών της προκειμένης περιπτώσεως καταλήξασα στο ότι οι συμφωνίες, οι κανόνες εφαρμογής και οι άλλοι σχετικοί κανόνες επηρεάζουν σε σημαντικό βαθμό, πραγματικά και δυνάμει, το μεταξύ κρατών μελών εμπόριο.

- 58 Προκειμένου περί του επιχειρήματος της προσφεύγουσας ότι οι διατάξεις των NBA εφαρμόζονται μόνο μετά την πραγματοποίηση εμπορικών ανταλλαγών μεταξύ κρατών μελών, το Πρωτοδικείο θεωρεί ότι αυτό δεν είναι βάσιμο. Πράγματι, στην περίπτωση που ο εκδότης ή ο αποκλειστικός εισαγωγέας αποφασίσει να εφαρμόσει τους τυποποιημένους όρους πώλησεως που προβλέπουν οι NBA σε εισαγόμενο βιβλίο, αυτή η επιλογή είναι καθοριστική για όλες τις μετέπειτα εμπορικές ανταλλαγές, ήτοι: α) την εισαγωγή νέων παρτίδων του ιδίου βιβλίου· β) την εξαγωγή από το Ηνωμένο Βασίλειο προς την Ιρλανδία βιβλίου εισαχθέντος αρχικά στο Ηνωμένο Βασίλειο και πωλούμενου ως « βιβλίου καθορισμένης τιμής », και γ) την απευθείας εισαγωγή στην Ιρλανδία βιβλίου από άλλα κράτη μέλη, όταν το εν λόγω βιβλίο έχει προηγουμένως εισαχθεί και πωληθεί στο Ηνωμένο Βασίλειο ως « βιβλίο καθορισμένης τιμής ».

- 59 Όπως προκύπτει από τις προηγούμενες σκέψεις, ο λόγος ακυρώσεως που αντλείται από το ότι οι επίδικες συμφωνίες δεν επηρεάζουν σημαντικά το εμπόριο μεταξύ κρατών μελών πρέπει να απορριφθεί.

2. Επί των λόγων ακυρώσεως που αφορούν την εφαρμογή του άρθρου 85, παράγραφος 3, της Συνθήκης

- 60 Η προσφεύγουσα επικαλείται δύο λόγους κατά του άρθρου 2 του διατακτικού της αποφάσεως: ο πρώτος αντλείται από την παράβαση θεμελιώδους διαδικαστικού κανόνα· ο δεύτερος αντλείται από ανεπαρκή και πεπλανημένη αιτιολογία της αποφάσεως και, γενικότερα, από την κακή εφαρμογή, από την Επιτροπή, του άρθρου 85, παράγραφος 3, της Συνθήκης όσον αφορά τον απαραίτητο χαρακτήρα των επιβαλλομένων με τις NBA και τη σχετική κανονιστική ρύθμιση περιορισμών.

α) *Επί του λόγου ακυρώσεως που αντλείται από τη διάσταση μεταξύ των κοινοποιηθεισών αιτιάσεων και των αιτιάσεων που δέχθηκε η απόφαση.*

— *Επιχειρήματα των διαδίκων*

- 61 Με αυτόν τον λόγο η προσφεύγουσα ισχυρίζεται ότι η Επιτροπή παρέβη θεμελιώδη διαδικαστικό κανόνα, στο μέτρο που τα προβληθέντα με την απόφαση επιχειρήματα, για να απορριφθεί η αιτηθείσα εξαίρεση, δεν είναι αυτά που είχαν περιληφθεί στην ανακοίνωση των αιτιάσεων. Στην τελευταία, η Επιτροπή στηρίχθηκε κυρίως στον ισχυρισμό ότι οι NBA καταργούσαν τον ανταγωνισμό μεταξύ των βιβλιοπωλών για σημαντική μερίδα του συνόλου των πωλήσεων βιβλίου (αιτιολογική σκέψη 66), ενώ στην απόφαση ισχυρίζεται ότι οι NBA δεν είναι απαραίτητες για να επιτευχθούν τα οφέλη στα οποία αποβλέπουν οι στόχοι τους.
- 62 Η προσφεύγουσα διευκρινίζει ότι, κατά τη διάρκεια της διοικητικής διαδικασίας, επικέντρωσε τα κύρια επιχειρήματά της επί του ζητήματος της καταργήσεως του ανταγωνισμού, εφόσον αυτό το σημείο ήταν το μόνο για το οποίο η ανακοίνωση των αιτιάσεων περιελάμβανε ειδικά επιχειρήματα κατά της χορηγήσεως της εξαιρέσεως. Παρατηρεί, εξάλλου, ότι η Επιτροπή υιοθέτησε απόφαση εντελώς διαφορετική από την εν λόγω ανακοίνωση, χωρίς να παράσχει στους ενδιαφερομένους την παραμικρή γραπτή ένδειξη ως προς τη διατύπωση της νέας επιχειρηματολογίας ούτε τη δυνατότητα να διατυπώσουν την άποψή τους επ' αυτής. Αν η Επιτροπή της είχε παράσχει τη δυνατότητα, η ΡΑ θα είχε δυνηθεί να της επισημάνει τα λάθη της ως προς τα πραγματικά περιστατικά και τους λόγους που επικαλέσθηκε, να παραπέμψει στα αποδεικτικά στοιχεία που είχε ήδη η Επιτροπή στην κατοχή της και να προσκομίσει νέα αποδεικτικά στοιχεία.
- 63 Η Επιτροπή δεν αμφισβητεί ότι, στην ανακοίνωση των αιτιάσεων, το ζήτημα της καταργήσεως του ανταγωνισμού εξετάστηκε εκτενέστερα από τις άλλες προϋποθέσεις που απαιτεί το άρθρο 85, παράγραφος 3. Θεωρεί, ωστόσο, ότι, στα σημεία 71 και 72 της ανακοίνωσης, σαφώς, έστω και συνοπτικά, επισήμανε ότι η ΡΑ έπρεπε να αποδείξει ότι οι προβλεπόμενοι από τις NBA περιορισμοί ήταν απαραίτητοι, στο μέτρο που αφορούσαν τις (επαν)εισαγωγές και (επαν)εξαγωγές. Κατά την Επιτροπή, είναι συμφυές με την αντίληψη περί « αιτιάσεων », κατά την έννοια του άρθρου 4 του κανονισμού 99/63, ότι, όταν ο καθορισμός των επιμέσων ζητημάτων και το βάρος της αποδείξεως βαρύνουν τον γνωστοποιούντα, όπως συμβαίνει στην προκειμένη περίπτωση, η ανακοίνωση των αιτιάσεων που προβλέπει το εν λόγω άρθρο μπορεί να συνταχθεί με γενικότερους όρους. Η Επιτροπή ισχυρίζεται επίσης ότι η ΡΑ είχε γνώση της σημασίας που ενείχε, στο πλαίσιο της διοικητικής διαδικασίας, το ζήτημα του απαραίτητου

χαρακτήρα των οικείων διατάξεων. Αυτό επιβεβαιώνεται, ειδικότερα, από το γεγονός ότι ο εκπρόσωπός της, κατά την ακρόαση, εξέθεσε λεπτομερώς τα τέσσερα επιχειρήματα τα οποία, κατά την ΡΑ, επιτρέπουν την απόδειξη του απαραίτητου χαρακτήρα των επιβαλλομένων με τις ΝΒΑ περιορισμών.

— *Εκτίμηση του Πρωτοδικείου*

- 64 Όπως προκύπτει από τα άρθρα 6 και 19, παράγραφος 1, του κανονισμού 17, σε συνδυασμό με τα άρθρα 2 και 4 του κανονισμού 99/63, η υποχρέωση της Επιτροπής να ανακοινώνει τις αιτιάσεις που προβάλλει κατά των ενδιαφερομένων επιχειρήσεων και ενώσεων επιχειρήσεων, καθώς και η υποχρέωση να μη λάβει υπόψη στις αποφάσεις της παρά μόνο τις αιτιάσεις ως προς τις οποίες οι τελευταίες είχαν τη δυνατότητα να καταστήσουν γνωστή την άποψή τους, επιβάλλονται και στην περίπτωση αποφάσεως εκδιδόμενης κατόπιν αιτήσεως εφαρμογής του άρθρου 85, παράγραφος 3. Η υποχρέωση, ωστόσο, της Επιτροπής να ανακοινώσει τις αιτιάσεις που προβάλλει κατά μιας επιχειρήσεως και να δεχθεί με την απόφασή της αυτές και μόνο τις αιτιάσεις αφορά κυρίως την ένδειξη των λόγων που την οδηγούν στην εφαρμογή της παραγράφου 1 του άρθρου 85, είτε διατάσσει την παύση της παραβάσεως ή επιβάλλει πρόστιμο στις επιχειρήσεις, είτε αρνείται να τους χορηγήσει αρνητική πιστοποίηση ή το πλεονέκτημα της παραγράφου 3 της ίδιας αυτής διατάξεως (βλ. την απόφαση του Δικαστηρίου της 23ης Οκτωβρίου 1974, 17/74, Transocean Marine Paint κατά Επιτροπής, ECR 1974, σ. 1063, σκέψεις 11 έως 13).

- 65 Εξάλλου, κατά πάγια νομολογία του Δικαστηρίου, η ανακοίνωση των αιτιάσεων, η οποία έχει ως αντικείμενο να διασφαλίσει την άσκηση των δικαιωμάτων υπερασπίσεως, πρέπει να αναφέρει, έστω συνοπτικά, αλλά με σαφήνεια, τα ουσιώδη στοιχεία επί των οποίων στηρίζεται η Επιτροπή σ' αυτό το στάδιο της διαδικασίας. Η μεταγενέστερη, ωστόσο, απόφαση δεν πρέπει κατ' ανάγκη να αποτελεί αντίγραφο της εκθέσεως των αιτιάσεων (βλ. τις αποφάσεις του Δικαστηρίου της 29ης Οκτωβρίου 1980, Van Landewyck κατά Επιτροπής, όπ.π. της 7ης Ιουνίου 1983, Musique Diffusion française κατά Επιτροπής, όπ. π., και της 8ης Νοεμβρίου 1983, 96/82 έως 102/82, 104/82, 105/82, 108/82 και 110/82, IAZ κατά Επιτροπής, Συλλογή 1983, σ. 3369· καθώς και τη Διάταξη της 18ης Ιουνίου 1986, 142/84 και 156/84, BAT κατά Επιτροπής, Συλλογή 1986, σ. 899).

- 66 Το Πρωτοδικείο διαπιστώνει, στην προκειμένη περίπτωση, ότι η ανακοίνωση των αιτιάσεων, αφενός, περιέχει λεπτομερή έκθεση των λόγων (σημεία 42 έως 63) που

οδήγησαν την Επιτροπή στην εφαρμογή του άρθρου 85, παράγραφος 1, της Συνθήκης και, αφετέρου, αφιερώνει ειδικό μέρος (σημεία 64 έως 72) στο ζήτημα της εφαρμογής του άρθρου 85, παράγραφος 3, της Συνθήκης. Από αυτά προκύπτει ότι, παρόλον ότι η Επιτροπή τόνισε τα στοιχεία που αφορούν την τετάρτη προϋπόθεση που είναι αναγκαία για τη χορήγηση εξαιρέσεως, ήτοι ότι οι περιορισμοί δεν πρέπει να συνεπάγονται την κατάργηση του ανταγωνισμού επί σημαντικού τμήματος των οικείων προϊόντων, παρατήρησε, ωστόσο, στα σημεία 71 και 72 της ανακοινώσεως, ότι η ένωση δεν είχε διευκρινίσει τους λόγους για τους οποίους η εφαρμογή των ΝΒΑ ήταν απαραίτητη για την επίτευξη των επικαλούμενων πλεονεκτημάτων στον τομέα των (επαν)εισαγωγών και (επαν)εξαγωγών.

67 Τα εν λόγω σημεία της ανακοινώσεως των αιτιάσεων έχουν ως εξής:

« Τέλος, όσον αφορά την προϋπόθεση κατά την οποία οι συμφωνίες πρέπει να είναι απαραίτητες για την επίτευξη των βελτιώσεων, τα μέρη ισχυρίστηκαν ότι χωρίς την ομοιόμορφη εφαρμογή των τυποποιημένων όρων από τους εκδότες που επιλέγουν την έκδοση βιβλίου σε καθορισμένη τιμή (...) τίποτε δεν θα μπορούσε να εξασφαλίσει στους βιβλιοπώλες την προστασία την οποία απολαύουν χάρη στο σύστημα των βιβλίων καθορισμένης τιμής και, κατά συνέπεια, το κοινό θα υφίστατο τις δυσμενείς συνέπειες. Οι επεξηγήσεις, ωστόσο, των μερών δεν διευκρινίζουν και δεν επιτρέπουν στην Επιτροπή να διακρίνει, αφενός, την υφιστάμενη σχέση μεταξύ των επικαλούμενων βελτιώσεων και της εφαρμογής των συμφωνιών, καθώς και των κανόνων και σχετικών ρυθμίσεων για τις (επαν)εισαγωγές και (επαν)εξαγωγές ούτε, αφετέρου, να εκτιμήσει ως προς τι η εν λόγω εφαρμογή είναι απαραίτητη για την επίτευξη των εν λόγω στόχων. »

68 Υπ' αυτές τις συνθήκες, πρέπει να γίνει δεκτό ότι η Επιτροπή σαφώς επισήμανε, στην ανακοίνωσή της των αιτιάσεων, ότι η ΡΑ όφειλε να αποδείξει ότι οι προβλεπόμενοι από τις ΝΒΑ περιορισμοί και η σχετική κανονιστική ρύθμιση ήταν απαραίτητες, στο μέτρο που αφορούν τις (επαν)εισαγωγές και της (επαν)εξαγωγές. Έτσι στην ΡΑ, που έφερε άλλωστε το βάρος, πρώτον, να υποβάλει στην Επιτροπή όλα τα αποδεικτικά στοιχεία τα προοριζόμενα να θεμελιώσουν την οικονομική αιτιολογία της αιτουμένης εξαιρέσεως (απόφαση του Δικαστηρίου της 17ης Ιανουαρίου 1984, 43/82 και 63/82, VBVB και VBBB κατά Επιτροπής, Συλλογή 1984, σ. 19, και προαναφερθείσα απόφαση της 11ης Ιουλίου 1985, Remia κατά Επιτροπής) και που θα επέτρεπαν, στη συνέχεια, στην Επιτροπή να συναγάγει ότι οι επίδικες συμφωνίες πληρούσαν και τις τέσσερις προϋποθέσεις που θέτει το άρθρο 85, παράγραφος 3, της Συνθήκης, δόθηκε νομίμως η ευκαιρία να γνωρίσει την άποψή της επί του απαραίτητου χαρακτήρα των απορρε-

όντων από τις εν λόγω συμφωνίες περιορισμών του ανταγωνισμού. Η εν λόγω διαπίστωση επιβεβαιώνεται από το γεγονός ότι η ΡΑ είχε την ευκαιρία να εκφράσει ειδικώς την άποψή της επ' αυτού του σημείου με τις γραπτές της παρατηρήσεις, σε απάντηση της ανακοινώσεως των αιτιάσεων και, περαιτέρω, κατά την ακρόαση, να εκθέσει λεπτομερώς τα τέσσερα επιχειρήματα που δικαιολογούσαν, κατ' αυτήν, τον απαραίτητο χαρακτήρα των επιβαλλομένων από τις ΝΒΑ περιορισμών.

- 69 Εν πάση περιπτώσει, δεν μπορεί να παροραθεί ότι, σε περίπτωση αιτήσεως εξαιρέσεως βάσει του άρθρου 85, παράγραφος 3, της Συνθήκης, η αιτούσα επιχείρηση φέρει το βάρος της αποδείξεως ότι συντρέχουν και οι τέσσερις προϋποθέσεις που θέτει η εν λόγω διάταξη και οφείλει να εκθέσει στο εισαγωγικό έγγραφο Α/Β την άποψή της επί κάθε μιας από τις εν λόγω προϋποθέσεις, σύμφωνα με το συμπληρωματικό σημείωμα το προσητημένο στον κανονισμό 27 της Επιτροπής, της 3ης Μαΐου 1962, πρώτο κανονισμό εφαρμογής του κανονισμού 17 (ΕΕ ειδ. έκδ. 08/001, σ. 34). Υπενθυμίζεται επίσης ότι η Επιτροπή, λαμβανομένου υπόψη του σωρευτικού χαρακτήρα των απαιτούμενων προϋποθέσεων, μπορεί, ανά πάσα στιγμή και μέχρι το στάδιο της τελικής εκδόσεως της αποφάσεως, να διαπιστώσει ότι μία από τις προϋποθέσεις, ασχέτως ποια, δεν συντρέχει.

- 70 Όπως προκύπτει από τις προηγούμενες σκέψεις, ο παρών λόγος ακυρώσεως πρέπει να απορριφθεί ως αβάσιμος.

6) Επί του λόγου ακυρώσεως που αντλείται από την πεπλανημένη αιτιολογία της αποφάσεως όσον αφορά την εκτίμηση του απαραίτητου χαρακτήρα των περιορισμών ανταγωνισμού που απορρέουν από τις ΝΒΑ

- 71 Στο πλαίσιο αυτού του λόγου ακυρώσεως, η προσφεύγουσα επικαλείται πολλά επιχειρήματα με τα οποία επιχειρεί να αποδείξει ότι η απόφαση στηρίζει την αρνητική της εκτίμηση, όσον αφορά τον απαραίτητο χαρακτήρα των απορρεόντων από τις συμφωνίες ΝΒΑ περιορισμών του ανταγωνισμού, σε απρόσφορη, πεπλανημένη και ανεπαρκή αιτιολογία, μη λαβούσα υπόψη τα προσκομισθέντα αποδεικτικά στοιχεία και, γενικότερα, ότι προβαίνει σε κακή εφαρμογή του άρθρου 85, παράγραφος 3, της Συνθήκης.

- 72 Η απόφαση, στις αιτιολογικές της σκέψεις 71 έως 86, εξετάζει το ζήτημα του απαραίτητου χαρακτήρα συλλογικού συστήματος καθορισμένων τιμών στο εμπόριο βιβλίου

για την επίτευξη των προβαλλομένων από την αιτούσα ένωση στόχων. Η Επιτροπή, παρόλον ότι αναφέρει τους επιδιωκόμενους με το σύστημα NBA στόχους, ήτοι την αποφυγή μείωσης των αποθεμάτων, που θα συνεπαγόταν εκδόσεις σε ολιγότερα αντίτυπα, αύξηση της τιμής των βιβλίων και την εξαφάνιση βιβλίων εκδομένων σε ολίγα αντίτυπα, απέχει από το να λάβει θέση επί του ζητήματος εάν οι στόχοι αυτοί επιτυγχάνονται στην πραγματικότητα και εάν το σύστημα διανομής είναι το καταλληλότερο για την επίτευξη των εν λόγω στόχων στην εθνική αγορά. Αντιθέτως, η απόφαση τονίζει ότι, στην υπό κρίση υπόθεση, πρόκειται περί λήψεως αποφάσεως για σύστημα καθορισμού τιμών που, επεκτεινόμενο στις εξαγωγές προς άλλα κράτη μέλη και ειδικότερα προς την Ιρλανδία, καθώς και στις εισαγωγές και (επαν)εισαγωγές από άλλα κράτη μέλη, περιλαμβανομένης της Ιρλανδίας, εμποδίζει τον ανταγωνισμό επί των τιμών που απορρέει από το μεταξύ κρατών μελών εμπόριο σε επίπεδο διανομής (αιτιολογική σκέψη 75). Η απόφαση διευκρινίζει ότι η ΡΑ, προς επίτευξη των προαναφερθέντων στόχων, θέσπισε συλλογικό σύστημα που επιβάλλει, για ορισμένο βιβλίο, την ίδια τιμή σε όλους τους βιβλιοπώλες, ώστε να μην υπάρχει ανταγωνισμός τιμών για το ίδιο βιβλίο (σκέψη 73, τρίτο εδάφιο). Σ' αυτό το στάδιο, όπως προκύπτει από την απόφαση, παραπέμπει στη σημασία των προβλεπομένων με το σύστημα NBA περιορισμών, όπως εκτίθενται στις αιτιολογικές σκέψεις 50 έως 59. Λαμβανομένων υπόψη της φύσεως των προβλεπομένων με το σύστημα NBA περιορισμών και της επιπτώσεώς τους επί του ενδοκοινοτικού εμπορίου, η απόφαση θεωρεί ότι η ΡΑ οφείλει να αποδείξει ότι η επίτευξη των στόχων των συμφωνιών απαιτεί συλλογικό σύστημα και όχι ατομικό περί καθέτου επιβολής τιμών (αιτιολογική σκέψη 74).

- 73 Κατά το άρθρο 85, παράγραφος 3, της Συνθήκης, η εξαίρεση μπορεί να επιτραπεί μόνον όταν, ιδίως, η συμφωνία δεν επιβάλλει στις ενδιαφερόμενες επιχειρήσεις περιορισμούς μη απαραίτητους για την επίτευξη των στόχων τεχνικής ή οικονομικής προόδου ή δικαίας κατανομής του οφέλους που αφορά η εν λόγω παράγραφος.
- 74 Το Δικαστήριο έκρινε ότι, στην περίπτωση που ζητείται εξαίρεση δυνάμει του άρθρου 85, παράγραφος 3, εναπόκειται πρωταρχικά στις ενδιαφερόμενες επιχειρήσεις να υποβάλουν στην Επιτροπή τα αποδεικτικά στοιχεία που προορίζονται να θεμελιώσουν την οικονομική δικαιολόγηση της εξαίρέσεως και, στην περίπτωση που η Επιτροπή προβάλλει αντιρρήσεις, να της υποβάλουν εναλλακτικές προτάσεις. Καίτοι αληθεύει ότι η Επιτροπή μπορεί να υποδείξει στις επιχειρήσεις ενδεχόμενες εναλλακτικές λύσεις, νομικά δεν υποχρεούται προς τούτο, πολύ δε λιγότερο να αποδεχθεί τις προτάσεις που θεωρεί ασυμβίβαστες προς τις προϋποθέσεις του άρθρου 85, παράγραφος 3 (προαναφερθείσες αποφάσεις του Δικαστηρίου της 17ης Ιανουαρίου 1984, VBVB και VBVB κατά Επιτροπής, και της 11ης Ιουλίου 1985, Remia κατά Επιτροπής).

- 75 Εξάλλου, κατά πάγια νομολογία, καίτοι δυνάμει του άρθρου 190 της Συνθήκης η Επιτροπή υποχρεούται να αναφέρει τα πραγματικά περιστατικά τα οποία στηρίζουν την αιτιολογία της απόφασής και τη νομική συλλογιστική που την οδήγησαν να λάβει μια απόφαση στο πλαίσιο των κανόνων ανταγωνισμού, η διάταξη αυτή δεν υποχρεώνει την Επιτροπή να πραγματευεται όλα τα πραγματικά και νομικά σημεία που συζητήθηκαν κατά τη διοικητική διαδικασία. Η αιτιολογία μιας βλαπτικής αποφάσεως πρέπει να επιτρέπει στο Δικαστήριο να ασκεί τον έλεγχό του ως προς τη νομιμότητά της και να παρέχει στον ενδιαφερόμενο τα αναγκαία στοιχεία για να γνωρίζει κατά πόσον η απόφαση είναι ή όχι βάσιμη (βλ. αποφάσεις του Δικαστηρίου της 8ης Νοεμβρίου 1983, IAZ κ.λπ. κατά Επιτροπής, σκέψη 37· της 9ης Νοεμβρίου 1983, Michelin κατά Επιτροπής, σκέψη 14· της 17ης Ιανουαρίου 1984, VBVB και VBBB κατά Επιτροπής, σκέψη 22, και της 11ης Ιουλίου 1985, Remia κατά Επιτροπής, σκέψη 26, όπ. π.).
- 76 Υπό το φως αυτών των αρχών που συνάγονται από τη νομολογία, πρέπει να ελεγχθεί μήπως η απόφαση ερείδεται σε ανακριβές πραγματικό περιστατικό, πλάσχει από νομική πλάνη ή από πρόδηλη πεπλανημένη εκτίμηση. Προς τον σκοπό αυτό, το Πρωτοδικείο θεωρεί ότι πρέπει, πρώτον, να εξετασθούν οι αιτιάσεις γενικού περιεχομένου που προβάλλει η προσφεύγουσα, δεύτερον, να δοθεί απάντηση στην αιτίαση που αφορά την «εσφαλμένη εμφάνιση της επιχειρηματολογίας της ΡΑ» και, τρίτον και τελευταίον, να εκτιμηθεί η νομιμότητα της αιτιολογίας της απαντήσεως της Επιτροπής στα τέσσερα ειδικά επιχειρήματα που προέβαλε η ΡΑ κατά την ακρόαση.

— Όσον αφορά τις αιτιάσεις γενικού περιεχομένου

- i) Ως προς τη μη λήψη υπόψη ή την κακή εκτίμηση των προσκομισθέντων αποδεικτικών στοιχείων
- 77 Η προσφεύγουσα ισχυρίζεται ότι η Επιτροπή, δυνάμει της αρχής της χρηστής διοικήσεως, όφειλε να λάβει υπόψη τις διαπιστώσεις περί των πραγματικών περιστατικών που αναφέρονται στην απόφαση του Restrictive Practices Court of the United Kingdom του 1962, παρόλον ότι δεν δεσμεύεται από αυτή την απόφαση κατά την άσκηση των εξουσιών της. Συναφώς, η ΡΑ επισημαίνει ότι η διαπίστωση, από το βρετανικό δικαστήριο, του απαραίτητου χαρακτήρα των ΝΒΑ ισχύει τόσο στο διακρατικό εμπόριο όσο και στις πωλήσεις, στο εθνικό έδαφος, βιβλίων εθνικής παραγωγής. Αυτές οι διαπιστώσεις στις οποίες προέβη το εθνικό δικαστήριο διατήρησαν όλη τους την ισχύ μέχρι την ημερομηνία της αποφάσεως, τόσο για τη βρετανική αγορά όσο και για την αγορά της Ιρλανδίας. Ομοίως, η προσφεύγουσα ισχυρίζεται ότι προσκόμισε στην Επιτροπή σημαντικά αποδεικτικά στοιχεία, αποδεικνύοντα ότι η κατάσταση δεν παρουσίασε αξιοσημείωτες μεταβολές από τότε που το Restrictive Practices Court εξέ-

δωσε την απόφασή του. Όσον αφορά τις εξαγωγές, η προσφεύγουσα ισχυρίζεται ότι η Επιτροπή έδωσε υπερβολική σημασία σε λεπτομερειακή σκέψη της αποφάσεως του Restrictive Practices Court, κατά την οποία το Court «δεν (...) πείσθηκε ότι η καταδίκη της συμφωνίας είναι ικανή να έχει ως συνέπεια τη μείωση των οφελών που προκύπτουν από την εξαγωγική δραστηριότητα, η οποία είναι ουσιώδης σε σχέση με το σύνολο της δραστηριότητας του εμπορίου βιβλίου». Λαμβανομένου υπόψη του συνόλου των εν λόγω στοιχείων, η προσφεύγουσα ισχυρίζεται ότι η Επιτροπή κατέληξε, με την απόφασή της, σε συμπέρασμα ακριβώς αντίθετο από αυτό του Restrictive Practices Court όσον αφορά τον απαραίτητο χαρακτήρα των περιορισμών του ανταγωνισμού.

- 78 Η Επιτροπή δεν αμφισβητεί ότι, πριν από την ανακοίνωση των αιτιάσεων, η ΡΑ είχε προσκομίσει πάρα πολλά αποδεικτικά στοιχεία. Όσον αφορά τη λήψη υπόψη της αποφάσεως του εθνικού δικαστηρίου, η Επιτροπή υποστηρίζει ότι η ανεξαρτησία της κατά την άσκηση των εξουσιών της και η εκπλήρωση των υποχρεώσεων που υπέχει από τη Συνθήκη θα υποσκάπτονταν εάν η απλή ύπαρξη αποφάσεως εθνικού δικαστηρίου συνεπαγόταν τη δέσμευσή της ως προς τις περιεχόμενες στην εν λόγω απόφαση διαπιστώσεις ή, όπως υποστηρίζει η ΡΑ, την υποχρέωσή της να εξηγήσει και να αποδείξει ότι μετά την εν λόγω απόφαση επήλθε «σημαντική μεταβολή των περιστάσεων». Ανάλογα επιχειρήματα απορρίφθηκαν από το Δικαστήριο με την προαναφερθείσα απόφαση της 17ης Ιανουαρίου 1984, VBVB και VBBB κατά Επιτροπής, σκέψη 40. Η Επιτροπή υποστηρίζει, εξάλλου, ότι η εκδοθείσα από το Restrictive Practices Court το 1962 απόφαση δεν αφορά καν το ειδικό σημείο που αποτελεί το αντικείμενο της υπό κρίση διαφοράς, ήτοι τη δικαιολόγηση των προβλεπομένων από τις ΝΒΑ περιορισμών όσον αφορά τις εισαγωγές και εξαγωγές μεταξύ κρατών μελών. Καθόσον εξέτασε συνοπτικά το ζήτημα των εξαγωγών, η απόφαση απέρριψε το αντληθέν από το γενικό συμφέρον επιχειρήμα που προέβαλε η ΡΑ για να δικαιολογήσει τους προβλεπόμενους περιορισμούς. Τέλος, ως προς τις άλλες προσκομισθείσες αποδείξεις, η Επιτροπή ισχυρίζεται ότι αφορούν κυρίως την εφαρμογή των ΝΒΑ στις καθαρώς εγχώριες πωλήσεις βιβλίων εκδιδομένων στο Ηνωμένο Βασίλειο.

- 79 Ως προς την αιτίαση αυτή, παρατηρείται, κατ' αρχάς, ότι, όπως προκύπτει από την 43η σκέψη της αποφάσεως, η Επιτροπή δεν αγνόησε την εκδοθείσα από το βρετανικό δικαστήριο απόφαση. Εντούτοις, όπως ορθώς παρατήρησε η Επιτροπή, το εθνικό δικαστήριο, αποφανθέν πριν από την προσχώρηση του Ηνωμένου Βασιλείου και της Ιρλανδίας στις Ευρωπαϊκές Κοινότητες, δεν αποφάνθηκε απευθείας ως προς τον απαραίτητο χαρακτήρα των περιορισμών του ανταγωνισμού που απορρέουν από τις ΝΒΑ

εντός της κοινής αγοράς. Στον βαθμό που το εν λόγω δικαστήριο έθιξε έμμεσα το ζήτημα του εξωτερικού εμπορίου, δέχθηκε ότι η ΡΑ δεν απέδειξε ότι η κατάργηση των ΝΒΑ θα προκαλούσε ουσιαστική μείωση των εξαγωγών. Επομένως, πρέπει να θεωρηθεί ότι η απόφαση δεν είναι ανεπαρκώς αιτιολογημένη λόγω του ότι δεν ανασκεύασε ειδικά τις διαπιστώσεις του Restrictive Practices Court το 1962 ούτε τα προσκομισθέντα από την προσφεύγουσα αποδεικτικά στοιχεία προς απόδειξη του ότι η κατάσταση στην αγορά βιβλίου δεν υπέστη ουσιαστική μεταβολή από το 1962. Εν πάση περιπτώσει, πρέπει να τονισθεί ότι, όπως έκρινε το Δικαστήριο με την προαναφερθείσα απόφαση της 17ης Ιανουαρίου 1987, VBVB και VBBB κατά Επιτροπής, σκέψη 40, εθνικές δικαστικές πρακτικές, και αν ακόμα υποτεθεί ότι είναι κοινές σε όλα τα κράτη μέλη, δεν μπορούν να επιβληθούν κατά την εφαρμογή των κανόνων ανταγωνισμού της Συνθήκης.

ii) Ως προς τη διάκριση μεταξύ των εθνικών και ενδοκοινοτικών αποτελεσμάτων των ΝΒΑ

- 80 Σχετικά με την παρατήρηση της Επιτροπής στο υπόμνημα αντικρούσεώς της, ότι η απόφαση δεν αμφισβητεί τη νομιμότητα του συστήματος ΝΒΑ στο εθνικό πλαίσιο, οι διάδικοι διαφώνησαν ως προς τη δυνατότητα διακρίσεως μεταξύ των ευεργετικών αποτελεσμάτων της εφαρμογής του συστήματος στις εθνικές αγορές, βρετανική και ιρλανδική, αφενός, και των αποτελεσμάτων τους επί του ενδοκοινοτικού εμπορίου, αφετέρου. Η ΡΑ θεωρεί ότι η προσπάθεια της Επιτροπής να προβεί σε διάκριση μεταξύ των αποτελεσμάτων της εφαρμογής των ΝΒΑ επί των εθνικών πωλήσεων, αφενός, και επί των εξαγωγών και εισαγωγών, αφετέρου, συνιστά νομική πλάνη. Παρατηρεί ότι δεν έπαυσε να υποστηρίζει ότι οι ΝΒΑ, με τους ομοιόμορφους τυποποιημένους όρους τους, συνεπάγονται πλεονεκτήματα όσον αφορά όλα τα βιβλία που οι εκδότες επιλέγουν να δημοσιεύσουν ως « βιβλία καθορισμένης τιμής » (είτε προέρχονται από την εθνική παραγωγή είτε εισάγονται και πωλούνται στο Ηνωμένο Βασίλειο ή στην Ιρλανδία) και ότι η εφαρμογή της εν λόγω συμφωνίας είναι απαραίτητη για την υλοποίηση των εν λόγω πλεονεκτημάτων. Προσθέτει ότι οι προσκομισθείσες κατά τη διάρκεια της διοικητικής διαδικασίας αποδείξεις αφορούσαν τόσο τις εγχώριες πωλήσεις βιβλίων της εθνικής παραγωγής όσο και τις εισαγωγές και εξαγωγές.

- 81 Η Επιτροπή απαντά ότι οι επικρίσεις της ΡΑ, οι περιεχόμενες στο υπόμνημα απαντήσεώς της, αφορούν ζήτημα επί του οποίου δεν αποφάνθηκε με την απόφαση και που δεν τίθεται στην προκειμένη περίπτωση. Συναφώς, η Επιτροπή διευκρινίζει ότι θέλησε, με το υπόμνημα αντικρούσεώς της, να επισύρει την προσοχή επί του γεγονότος ότι η

ΡΑ δεν προέβαινε σε διάκριση μεταξύ των καθαρώς εθνικών αποτελεσμάτων των NBA, αφενός, και των αποτελεσμάτων επί των ενδοκοινοτικών ανταλλαγών, αφετέρου. Το σύνολο των προβληθέντων από την ΡΑ επιχειρημάτων αποδεικνύει ότι αυτή δεν δέχεται καν τη δυνατότητα εφαρμογής διαφορετικών θεωρήσεων σ' αυτές τις δύο καταστάσεις. Παρόλον ότι η απόφαση ουδόλως στηρίζεται σ' αυτό το γεγονός, η Επιτροπή έκρινε σκόπιμο να προβάλλει την εσφαλμένη υπόθεση επί της οποίας στηρίζεται η συλλογιστική της ΡΑ.

- 82 Αυτή η διαμάχη, που παρατάθηκε κατά τη διάρκεια της προφορικής διαδικασίας, επεκτάθηκε και στο ζήτημα σε ποιο βαθμό η εφαρμογή των NBA μπορούσε να περιορισθεί, χωρίς μείζονα προβλήματα, στο εσωτερικό του Ηνωμένου Βασιλείου. Η Επιτροπή ισχυρίζεται, συναφώς, ότι η κατάργηση των NBA, καθόσον θίγει το εμπόριο με τα άλλα κράτη μέλη, δεν θα είχε επίπτωση επί της εφαρμογής του συστήματος σε εθνικό επίπεδο. Η ένωση διευκρίνισε οριστικά τη θέση της κατά την προφορική διαδικασία, δεχθείσα, όπως ήδη ελέγχθη, ότι ο περιορισμός της εφαρμογής των NBA στη βρετανική αγορά δεν θα είχε ως συνέπεια την κατάρρευση του συστήματος, αλλ' ότι τα μειονεκτήματα θα γίνονταν αισθητά στην ιρλανδική αγορά βιβλίου.
- 83 Το Πρωτοδικείο θεωρεί ότι η απόδειξη ότι τα συμφυή οφέλη του συστήματος NBA σε εθνικό επίπεδο επεκτείνονται και στις ενδοκοινοτικές ανταλλαγές μπορούσε ενδεχομένως να είναι επωφελής στην περίπτωση που η άρνηση της Επιτροπής να χορηγήσει στην προσφεύγουσα το ευεργέτημα της αιτουμένης εξαίρεσεως στηριζόταν στο γεγονός ότι δεν πληρούνται η προϋπόθεση της προωθήσεως της τεχνικής και οικονομικής προόδου. Παρατηρείται ότι η τελευταία αυτή προϋπόθεση δεν συζητείται εν προκειμένω, εφόσον η αιτιολογία της απορρίψεως της αιτήσεως της ΡΑ αφορά αποκλειστικά τον απαραίτητο χαρακτήρα των περιορισμών του ανταγωνισμού που απορρέουν από την εφαρμογή των NBA. Επομένως, η εξέταση των πλεονεκτημάτων των NBA στην εθνική αγορά, ακόμα κι αν υποθεθεί ότι αποδεικνύονται, δεν είναι αναγκαία για την εκτίμηση από το Πρωτοδικείο της νομιμότητας της αρνητικής αποφάσεως της Επιτροπής.
- 84 Όσον αφορά το επιχειρήμα της προσφεύγουσας ότι το σύστημα NBA θα κατέρρεε στην περίπτωση που το πεδίο εφαρμογής του περιοριζόταν στην εθνική αγορά, διαπιστώνεται ότι και αυτό στερείται λυσιτέλειας. Πράγματι, δυνάμει του άρθρου 85, παράγραφος 3, της Συνθήκης, ένα σύστημα καθορισμένων τιμών που περιορίζει τον ανταγωνισμό στο εσωτερικό της κοινής αγοράς δεν μπορεί να τύχει εξαίρεσεως με την

αιτιολογία ότι πρέπει να συνεχίσει να λειτουργεί ώστε να παράγει ευεργετικά αποτελέσματα στο εσωτερικό μιας εθνικής αγοράς. Όπως υπέμνησε προηγουμένως το Πρωτοδικείο (βλ. ανωτέρω σκέψη 57), μια τέτοια κατάσταση θα συνέβαλλε, αυτή καθαυτή, στη στεγανοποίηση της κοινής αγοράς και θα μπορούσε, περαιτέρω, να φέρει προσκόμματα στην οικονομική διείσδυση που επιδιώκει η Συνθήκη. Επιπλέον, παρατηρείται ότι η ΡΑ, εταιρία στην οποία συμμετέχουν εκδότες εγκατεστημένοι στο Ηνωμένο Βασίλειο, δεν δικαιούται να προβάλλει ενδεχόμενα αρνητικά αποτελέσματα που θα μπορούσαν να προκληθούν στην ιρλανδική αγορά, ακόμα και αν η εν λόγω αγορά ανήκει σε ζώνη όπου ομιλείται η ίδια γλώσσα.

iii) Ως προς τον παραλληλισμό των ΝΒΑ με την υπόθεση των βιβλίων ολλανδικής γλώσσας

- 85 Η προσφεύγουσα παραπονείται διότι η Επιτροπή παρέλειψε να εξετάσει τις ΝΒΑ σε συνάρτηση με τα πλεονεκτήματά τους και διότι περιορίστηκε στο να αιτιολογήσει την απόφασή της με αναφορά στην απόφασή της 82/123/ΕΟΚ, της 25ης Νοεμβρίου 1981 (IV/428 — VBBB/VBVB, ΕΕ 1982, L 54, σ. 36), στην οποία το συλλογικό σύστημα καθορισμένων τιμών που είχε εφαρμοσθεί στις πωλήσεις βιβλίων ήταν διαφορετικό. Ο εν λόγω παραλληλισμός μεταξύ των ΝΒΑ και της υποθέσεως των βιβλίων ολλανδικής γλώσσας συνιστά, κατά την ΡΑ, σοβαρή πλάνη περί την αιτιολογία, λαμβανομένης υπόψη της υφισταμένης διαφοράς μεταξύ των δύο εν λόγω συμφωνιών.
- 86 Η Επιτροπή απορρίπτει αυτές τις επικρίσεις βεβαιώνοντας ότι, αναφερομένη με την απόφασή της στην υπόθεση VBBB/VBVB, δεν αποφάνθηκε οριστικά επί του ζητήματος του απαραίτητου χαρακτήρα των ΝΒΑ. Αυτός είναι, άλλωστε, ο λόγος για τον οποίο εξέτασε τα τέσσερα ειδικά επιχειρήματα της ΡΑ επί του εν λόγω ζητήματος. Κατά την Επιτροπή, η 75η αιτιολογική σκέψη της αποφάσεως επισύρει απλώς την προσοχή επί γενικότερης αρχής, ήτοι επί του ότι οι επιδιωκόμενοι στόχοι μέσω εθνικών μηχανισμών καθορισμού τιμών δεν καθιστούν αναγκαστικά απαραίτητη την εφαρμογή των ίδιων περιορισμών ή παρομοίων περιορισμών στο εμπόριο βιβλίων μεταξύ κρατών μελών. Η υπόθεση στην οποία αναφέρθηκε παρείχε σαφή προβολή των λόγων για τους οποίους αυτό πρέπει να ισχύει.
- 87 Το Πρωτοδικείο θεωρεί ότι η αιτίαση της ΡΑ στηρίζεται σε εσφαλμένη ερμηνεία της αποφάσεως (αιτιολογική σκέψη 75, πρώτο εδάφιο, *in fine*). Πράγματι, η αναφορά της Επιτροπής στην προαναφερθείσα απόφαση VBBB/VBVB δεν συνιστά μεταφορά στο σύστημα ΝΒΑ της εκτιμήσεως του απαραίτητου χαρακτήρα του συστήματος πωλή-

σεως των βιβλίων ολλανδικής γλώσσας, αλλά απλώς υπόμνηση αρχής μνημονευθείσας σε κείνη την υπόθεση. Κατά την εν λόγω αρχή, ένας μηχανισμός συλλογικής τηρήσεως τιμών πωλήσεως, που εμφανίζει πλεονεκτήματα στο εσωτερικό της εθνικής αγοράς, δεν καθιστά αναγκαστικά απαραίτητη την εφαρμογή των ίδιων περιορισμών στο εμπόριο βιβλίων μεταξύ κρατών μελών. Ορθώς, επομένως, η Επιτροπή, όπως το διευκρίνισε στα υπομνήματά της, θέλησε απλώς, σ' αυτό το χωρίο της αποφάσεως, να υπομνήσει την προαναφερθείσα αρχή, πριν προβεί στην εξέταση των τεσσάρων ειδικών επιχειρημάτων που προέβαλε η ΡΑ για να δικαιολογήσει τον απαραίτητο χαρακτήρα των περιορισμών του ανταγωνισμού που απορρέουν από τις εν λόγω συμφωνίες.

iv) Ως προς την έλλειψη προτάσεως εναλλακτικής λύσεως

- 88 Η προσφεύγουσα ισχυρίζεται ότι, παρόλον ότι η Επιτροπή αναφέρει τη δυνατότητα ατομικής εφαρμογής καθορισμένων τιμών ως εναλλακτική λύση για τις ΝΒΑ — λιγότερο περιοριστική από αυτήν — δεν λαμβάνει, ωστόσο, θέση επί του σημείου αν θα επιτρέψει μια τέτοια εναλλακτική λύση. Τηρεί επίσης απόλυτη σιγή επί του ζητήματος αν η ατομική εφαρμογή καθορισμένων τιμών μπορεί να παρέχει τα ίδια πλεονεκτήματα που παρέχουν οι ΝΒΑ.
- 89 Η Επιτροπή ανασκευάζει αυτή την αιτίαση υποστηρίζοντας ότι με την απόφασή της δεν αποσκοπούσε στο να αποφανθεί επί των συστημάτων διανομής που δεν κοινοποιήθηκαν από την ΡΑ, όπως είναι τα ατομικά συστήματα πωλήσεως σε καθορισμένες τιμές. Η απόφασή της αφορούσε μόνο το εάν, υποτιθεμένου ότι τα συστήματα τύπου ΝΒΑ έχουν πράγματι τα ευεργετικά αποτελέσματα που τους αποδίδουν οι συμμετέχοντες σ' αυτά, τέτοια συστήματα πρέπει να είναι συλλογικής μάλλον φύσεως παρά ατομικής.
- 90 Το Πρωτοδικείο παρατηρεί ότι αυτή η αιτίαση είναι αβάσιμη για δύο λόγους. Πρώτον, η απόφαση δεν αποφαίνεται επί του συμβιβαστού των ατομικών συστημάτων καθορισμένων τιμών πωλήσεως προς τους κοινοτικούς κανόνες ανταγωνισμού, αλλά αφορά το αν, στην περίπτωση που το σύστημα ΝΒΑ εμφανίζει τα προβαλλόμενα από την ΡΑ πλεονεκτήματα, ένα τέτοιο σύστημα έπρεπε να είναι συλλογικής μάλλον φύσεως παρά ατομικής. Δεύτερον, όπως ήδη υπέμνησε το Πρωτοδικείο (βλ. ανωτέρω σκέψη 74), η Επιτροπή δεν είχε την υποχρέωση να προτείνει στην προσφεύγουσα αλλακτικό σύστημα εμφανίζον τα ίδια πλεονεκτήματα με τις ΝΒΑ.

— Όσον αφορά την καθ' υπόθεση ασφαλένη επιχειρηματολογία της ΡΑ

- 91 Η προσφεύγουσα ισχυρίζεται ότι η ανάγκη συλλογικής εφαρμογής ομοιόμορφων τυποποιημένων όρων, δηλαδή το γεγονός ότι τα παρεχόμενα από τις ΝΒΑ πλεονεκτήματα δεν μπορούν να αποκτηθούν, ελλείπει αυτής της συμφωνίας, με τη μόνη εφαρμογή, ατομικώς, από κάθε εκδότη, συστήματος καθορισμού τιμών, αποτέλεσε το κεντρικό στοιχείο της επιχειρηματολογίας της. Εντούτοις, κατά τη γνώμη της ΡΑ, η Επιτροπή προβαίνει σε ασφαλένη διαβεβαίωση όταν διαπιστώνει, στην αιτιολογική σκέψη 71 της αποφάσεως, ότι « τα επιχειρήματα όμως τα οποία προβλήθηκαν (...) αφορούν όχι τόσο την ανάγκη κοινής εφαρμογής καθιερωμένων όρων (...) ». Αντιθέτως προς αυτή τη διαβεβαίωση, σαφώς προκύπτει, κατά την ΡΑ, από πολλά χωρία του έργου Books are different ότι η ανάγκη συλλογικής εφαρμογής των ομοιομόρφων τυποποιημένων όρων προβλήθηκε ως συνιστώσα καθοριστικό παράγοντα. Εξάλλου, όσον αφορά την 72η αιτιολογική σκέψη της αποφάσεως, η προσφεύγουσα παρατηρεί ότι η Επιτροπή παρέλειψε να μνημονεύσει την αναφορά του εκπροσώπου της, κατά την ακρόαση, στη διαπίστωση του Restrictive Practices Court, κατά την οποία ένα ατομικό σύστημα καθορισμού τιμών μεταπωλήσεως δεν θα μπορούσε να επιβιώσει επί μακρόν μετά την κατάργηση των ΝΒΑ. Τέλος, η προσφεύγουσα ισχυρίζεται ότι η απόφαση, στην 73η αιτιολογική της σκέψη, εμφανίζει παραπλανητικά τους στόχους των ΝΒΑ, στο μέτρο που δεν λαμβάνει υπόψη το γεγονός ότι οι ΝΒΑ εφαρμόζονται αποκλειστικά στα βιβλία που έχουν επιλέξει οι εκδότες, ατομικά και ανεξάρτητα, να δημοσιεύσουν ως « βιβλία καθορισμένης τιμής ». Σε καμιά περίπτωση, οι ΝΒΑ δεν τους υποχρεώνουν να ενεργούν μ' αυτόν τον τρόπο.
- 92 Η Επιτροπή υποστηρίζει ότι τα προβληθέντα από την ΡΑ επιχειρήματα, κατά την κοινοποίηση των ΝΒΑ και κατά τη διάρκεια της διοικητικής διαδικασίας, ως προς τον απαραίτητο χαρακτήρα της συμφωνίας, απέβλεπαν όλα στο να αποδείξουν ότι οι ΝΒΑ δικαιολογούνται γενικώς υπό το φως των στόχων τους. Δεν αφορούσαν το ειδικό ζήτημα αν η εφαρμογή των ΝΒΑ, στον βαθμό που αφορά τις εξαγωγές και τις (επαν)εισαγωγές μεταξύ κρατών μελών, ήταν απαραίτητοι για την επίτευξη των εν λόγω στόχων. Επ' αυτού του ζητήματος η Επιτροπή θέλησε να επισύρει την προσοχή της ΡΑ με την 72η παράγραφο της ανακοινώσεως των αιτιάσεων.
- 93 Το Πρωτοδικείο παρατηρεί, πρώτον, ως προς τα επιχειρήματα της προσφεύγουσας που αναφέρονται στην 71η αιτιολογική σκέψη της αποφάσεως, ότι, αντιθέτως προς ό,τι υποστηρίζει η ΡΑ, η απόφαση δεν βεβαιώνει ότι η τελευταία δεν προέβαλε επιχειρή-

ματα αφορώντα την ανάγκη της εφαρμογής συλλογικού συστήματος. Συναφώς, η απόφαση περιέχει το ακόλουθο χωρίο: «Τα επιχειρήματα (...) αφορούν όχι τόσο την ανάγκη κοινής εφαρμογής καθιερωμένων όρων στις περιπτώσεις βιβλίων καθορισμένων τιμών, αλλά κατά μείζονα λόγο το ερώτημα εάν αυτός καθαυτός ο καθορισμός τιμών είναι απαραίτητος για την επίτευξη των επιδιωκόμενων στόχων». Το Πρωτοδικείο, ωστόσο, θεωρεί ότι σαφώς προκύπτει από την 71η αιτιολογική σκέψη της απόφασης ότι, παρόλον ότι η Επιτροπή θεώρησε ότι τα αναπτυχθέντα επιχειρήματα αφορούσαν κυρίως το αν καθορισμένες τιμές βιβλίων ήταν απαραίτητες, αυτές καθαυτές, για την επίτευξη των επιδιωκόμενων από την ΡΑ στόχων, ουδόλως απέκλεισε ότι ορισμένα από τα επιχειρήματα της τελευταίας αφορούσαν την ανάγκη κοινής εφαρμογής των ομοιόμορφων τυποποιημένων όρων στο πλαίσιο συστήματος βιβλίων καθορισμένης τιμής. Επομένως, η αιτίαση ότι η απόφαση, στην 71η αιτιολογική της σκέψη, αλλοίωσε την έννοια της επιχειρηματολογίας της ΡΑ είναι αβάσιμη.

- 94 Προκειμένου, δεύτερον, περί των αναφερομένων στην 72η αιτιολογική σκέψη της απόφασης δηλώσεων και του επιχειρήματος που η προσφεύγουσα αντλεί από την παράλειψη της Επιτροπής να αναφέρει στην απόφαση την εισαγωγική δήλωση, τη σχετική με την απόφαση του εθνικού δικαστηρίου, στην οποία προέβη ο εκπρόσωπος της ΡΑ κατά την ακρόαση, το Πρωτοδικείο θεωρεί ότι μια τέτοια παράλειψη δεν μπορεί να θεωρηθεί ουσιώδης. Εν πάση περιπτώσει, κατά την προαναφερθείσα νομολογία του Δικαστηρίου (βλ. ανωτέρω σκέψη 75), η Επιτροπή, η οποία άλλωστε έλαβε υπόψη της την απόφαση του Restricted Practices Court, δεν είχε την υποχρέωση να συζητήσει, στην απόφασή της, όλα τα πραγματικά και νομικά σημεία που είχαν εγερθεί από την ΡΑ κατά τη διάρκεια της διοικητικής διαδικασίας.
- 95 Προκειμένου, τρίτον, περί των αναφερόμενων στην 73η αιτιολογική σκέψη της απόφασης δηλώσεων, διαπιστώνεται ότι ο ισχυρισμός της προσφεύγουσας ότι η απόφαση προβαίνει σε απατηλή εμφάνιση των πραγματικών περιστατικών στηρίζεται επίσης σε εσφαλμένη ερμηνεία της. Πράγματι, όταν η απόφαση συμπεραίνει, σ' αυτή την αιτιολογική σκέψη, ότι η ΡΑ, για να επιτύχει τους επιδιωκόμενους στόχους, επιβάλλει ενιαία τιμή στη λιανική πώληση βιβλίων, το εν λόγω συμπέρασμα δεν στηρίζεται στο γεγονός ο κάθε εκδότης έχει την υποχρέωση να διαθέτει στο εμπόριο ένα βιβλίο ως «βιβλίο καθορισμένης τιμής». Αυτό το ζήτημα αποτέλεσε το αντικείμενο εξέτασής σε βάθος στις αιτιολογικές σκέψεις 52 και 53 της απόφασης. Από αυτές προκύπτει ότι η Επιτροπή έλαβε υπόψη την ελευθερία των εκδοτών να δημοσιεύουν ένα βιβλίο σε καθορισμένη τιμή, θεώρησε, όμως, ορθώς, ότι, όταν ένα βιβλίο διατίθεται στο εμπόριο ως «βιβλίο καθορισμένης τιμής», οι ενδιαφερόμενοι επαγγελματίες δεν διαθέτουν κανένα περιθώριο ελευθερίας για να εφαρμόσουν ατομικούς όρους πωλήσεως.

— Όσον αφορά τα προβληθέντα από την ΡΑ τέσσερα επιχειρήματα για να δικαιολογήσει τον απαραίτητο χαρακτήρα των ΝΒΑ

i) Ως προς τις συναντώμενες από τους εκδότες πρακτικές δυσχέρειες

96 Κατά τη διάρκεια της ακροάσεως, η ΡΑ προέβαλε τέσσερα ειδικά επιχειρήματα για να αποδείξει τον απαραίτητο χαρακτήρα των συμφωνιών. Το πρώτο επιχειρήμα, όπως αρχικά εμφανίστηκε από τον εκπρόσωπο της ΡΑ, συνίστατο στον ισχυρισμό ότι δεν ήταν στην πράξη δυνατό για τους εκδότες να κοινοποιούν ατομικά τους ομοιόμορφους τυποποιημένους όρους τους στον κάθε βιβλιοπώλη. Αυτή η κοινοποίηση θα ήταν αναγκαία για κάθε αντισυμβαλλόμενο και, εξάλλου, θα επέτρεπε στο Ηνωμένο Βασίλειο τη δίωξη ενώπιον δικαστηρίου του περαιτέρω αγοραστή, δηλαδή αγοραστή που δεν διατηρεί συμβατική άμεση σχέση με τον εκδότη, δικαίωμα που ο Resale Prices Act του 1976 παρείχε στους εκδότες που έχουν κοινοποιήσει τους όρους τους πωλήσεως στους περαιτέρω αγοραστές τους. Κατά την έγγραφη και προφορική διαδικασία ενώπιον του Πρωτοδικείου, η προσφεύγουσα επικαλέστηκε άλλη πλευρά αυτού του επιχειρήματος, δηλαδή τη διοικητική επιβάρυνση που συνεπαγόταν για τους εκδότες η διατύπωση των δικών τους ομοιόμορφων τυποποιημένων όρων πωλήσεως και η κοινοποίησή τους, στη συνέχεια, σε κάθε βιβλιοπώλη. Η υλοποίηση των ΝΒΑ, εξασφαλίζοντας αυτές τις λειτουργίες, συνεπαγόταν έργο το οποίο, διαφορετικά, θα ήταν ανυπέρβλητο για τους κατ' ιδίαν εκδότες.

97 Η Επιτροπή απαντά ότι απλώς και μόνον η διατύπωση όρων πωλήσεως δεν συνιστά πολύ βαριά διοικητική επιβάρυνση. Πρόκειται για έργο που πρέπει να αναλαμβάνεται από κάθε εμπορική οντότητα που επιθυμεί να καθορίσει τους συμβατικούς της όρους πωλήσεως. Εξάλλου, είναι δυνατό πολλοί εκδότες να μην επιζητούν να εκπονήσουν με διάσπαρτα στοιχεία τους δικούς τους όρους πωλήσεως, αλλ' απλώς να λαμβάνουν ως αφετηρία τους ομοιόμορφους τυποποιημένους όρους της ΡΑ και, στη συνέχεια, να τους τροποποιούν σε συνάρτηση με τη δική τους εκτίμηση των εμπορικών τους συμφερόντων. Όσον αφορά την κοινοποίηση των επιλεγέντων όρων, η Επιτροπή διακρίνει δύο καταστάσεις. Η πρώτη αφορά την κοινοποίηση στα μέρη με τα οποία ο εκδότης συνδέεται με άμεση συμβατική σχέση. Σ' αυτή την περίπτωση δεν υπάρχει κανένας λόγος αντιμετώπισεως οποιασδήποτε σημαντικής συμπληρωματικής επιβαρύνσεως για τους εκδότες. Η δεύτερη αφορά την κοινοποίηση σε πρόσωπα με τα οποία ο εκδότης δεν συνδέεται με άμεση συμβατική σχέση. Αυτή η κατάσταση απαντάται αποκλειστικά στο Ηνωμένο Βασίλειο, όπου η κοινοποίηση συνιστά, δυνάμει του Resale Prices Act 1976, προϋπόθεση που μόνο αυτή επιτρέπει την επιβολή στους περαιτέρω αγοραστές της τηρήσεως των καθορισθέντων από τον αρχικό πωλητή όρων ως προς την τιμή μεταπωλήσεως. Η Επιτροπή καταλήγει στο ότι απλώς και μόνον το γεγονός ότι τέτοιες κοινοποιήσεις μπορούσαν, από διοικητική άποψη, να πραγματοποιηθούν ευκολότερα για λογαριασμό των εκδοτών εάν, αντί να πραγματοποιούνται ατομικά, πραγματοποιούνται μέσω συλλογικού συστήματος δεν αρκεί ούτε από μόνο του ούτε με

άλλους παράγοντες για να δικαιολογήσει τη θέσπιση ομοιόμορφου και πληρέστατου συλλογικού συστήματος καθορισμού τιμών πωλήσεως.

- 98 Το Πρωτοδικείο διαπιστώνει ότι ορθώς η απόφαση απέρριψε ως αλυσιτελές αυτό το επιχείρημα, όπως είχε διατυπωθεί αρχικά. Συναφώς, παρατηρείται ότι, εάν ένας συλλογικός μηχανισμός κοινοποιήσεως είναι ικανός να ελαφρύνει τη διοικητική επιβάρυνση των εκδοτών, αυτό το γεγονός δεν δικαιολογεί τη θέσπιση συστήματος το οποίο, όπως τονίζει η απόφαση (78η αιτιολογική σκέψη), επιβάλλοντας ομοιόμορφους όρους πωλήσεως που περιορίζουν τον ανταγωνισμό εντός της κοινής αγοράς, βαίνει πέραν αυτού που είναι αυστηρώς αναγκαίο για την εφαρμογή τέτοιου συστήματος. Πράγματι, δεν μπορεί να γίνει δεκτό ότι οι ευκολίες που παρέχει, από πρακτικής πλευράς, ένα συλλογικό σύστημα κοινοποιήσεως δικαιολογούν τη θέσπιση συλλογικού συστήματος καθορισμένων τιμών. Εξάλλου, στο μέτρο που το επιχείρημα αναφέρεται στα έννομα αποτελέσματα του Resale Prices Act 1976, παρατηρείται ότι η απόφαση ορθώς θεωρεί ότι η προσφεύγουσα δεν μπορεί να επικαλείται την εθνική νομοθεσία κράτους μέλους για να δικαιολογήσει τον απαραίτητο χαρακτήρα συμφωνίας σε ενδοκοινοτικό επίπεδο (βλ., τελευταία, την απόφαση του Πρωτοδικείου της 12ης Δεκεμβρίου 1991, T-30/89, Hilti κατά Επιτροπής, Συλλογή 1991, σ. II-1439).
- 99 Όσον αφορά το άλλο σκέλος του επιχειρήματος, που προβάλλει την επιβάρυνση, την οποία αντιπροσωπεύει για κάθε εκδότη η υποχρέωση διατυπώσεως ατομικώς των δικών του ομοιόμορφων τυποποιημένων όρων, ούτε αυτό μπορεί να θεωρηθεί βάσιμο. Όπως παρατήρησε η Επιτροπή στα υπομνήματά της, είναι δυνατό, για τους εκδότες, να αναφέρονται σε ομοιόμορφους τυποποιημένους όρους πωλήσεως, προτεινόμενους από την ένωσή τους, στο μέτρο που, χωρίς να προβαίνουν σε ομοιόμορφη εφαρμογή, τους προσαρμόζουν στα δικά τους εμπορικά συμφέροντα και στην προσωπική τους κατάσταση, έτσι ώστε ο κάθε επιχειρηματίας να διατηρεί την ανεξαρτησία του στον τομέα της λήψεως αποφάσεων.
- 100 Κατά συνέπεια, ο ισχυρισμός της προσφεύγουσας ότι η διατύπωση, από τους εκδότες, ατομικών όρων πωλήσεως και η κοινοποίησή τους στους βιβλιοπώλες συνιστά βαριά διοικητική επιβάρυνση δεν είναι βάσιμος, εφόσον ουδόλως αποδεικνύεται ότι μια τέτοια επιβάρυνση υπερβαίνει την επιβάρυνση που απορρέει από τις ισχύουσες γενικά εμπορικές συνήθειες.

ii) Ως προς τις συναντώμενες από τους βιβλιοπώλες πρακτικές δυσχέρειες

- 101 Το δεύτερο ειδικό επιχείρημα της ΡΑ αφορά επίσης υπέρμετρη διοικητική επιβάρυνση, που αυτή τη φορά βαρύνει τους βιβλιοπώλες. Δεν είναι δυνατό για τους βιβλιοπώλες, ιδίως γι' αυτούς που διατηρούν αποθέματα μεγάλου αριθμού βιβλίων, να τηρούν διαφορετικούς όρους πωλήσεως, προβλέποντας εξαιρέσεις, ποικίλλουσες από βιβλίο σε βιβλίο, ανάλογα με τον εκδότη. Κατά την προσφεύγουσα, πολλοί βιβλιοπώλες πωλούν διαρκώς « βιβλία καθορισμένης τιμής », εφαρμόζοντας έκπτωση, δυνάμει των προβλεπομένων με τους ομοιόμορφους τυποποιημένους όρους πωλήσεως εξαιρέσεων. Εάν ο κάθε εκδότης εφάρμοζε τους δικούς του όρους, θα έπρεπε επίσης να προβλέπει τις δικές του εξαιρέσεις, πράγμα που θα περιείχε σε αφόρητη κατάσταση κάθε βιβλιοπώλη ασχολούμενο με πολλές παραγγελίες βιβλίων εκδιδομένων από διαφορετικούς εκδότες.
- 102 Εξάλλου, η προσφεύγουσα υποστηρίζει ότι η Επιτροπή κατέφυγε απλώς σε υποθέσεις ως προς τη διοικητική υποδομή που διαθέτουν οι βιβλιοπώλες, οι οποίοι διαθέτουν αποθέματα, δεδομένου ότι παρέλειψε να προβεί σε έρευνα αυτού του ζητήματος κατά τη διάρκεια της διοικητικής διαδικασίας. Ομοίως, η ΡΑ αμφισβητεί τα στοιχεία που έλαβε η Επιτροπή από την έκθεση Fishwick, τα οποία κάνουν λόγο για 20 εκδότες, αντιπροσωπευόντων περίπου το 50 % των εθνικών πωλήσεων, και καλεί το Πρωτοδικείο να τα ελέγξει, στην περίπτωση που θα απέδιδε σημασία σ' αυτό το ζήτημα. Εξάλλου, οι πωλήσεις προς τις βιβλιοθήκες αποτελούν σημαντικό μέρος της δραστηριότητας πολλών βιβλιοπωλείων που διατηρούν αποθέματα, πράγμα που σημαίνει ότι, ελλείψει των ΝΒΑ, θα έπρεπε επίσης να ελέγξουν ότι οι αιτούντες έκπτωση έχουν πράγματι το δικαίωμα σ' αυτές.
- 103 Η Επιτροπή, που επιθυμεί καταρχάς να τονίσει ότι εναπόκειται κανονικά σ' αυτόν που ζητεί το ευεργέτημα εξαιρέσεως, βάσει του άρθρου 85, παράγραφος 3, να προβάλει τα επιχειρήματα και να προσκομίσει τις αποδείξεις που αποδεικνύουν ότι η αίτησή του ικανοποιεί τις απαιτούμενες προϋποθέσεις, επισημαίνει, ως προς τους βιβλιοπώλες που διατηρούν αποθέματα, ότι τα αποδεικτικά στοιχεία που διέθετε δεν επέτρεπαν τη σκέψη ότι η συμπληρωματική εργασία ήταν υπερβολική, δεδομένης της διοικητικής υποδομής που διαθέτουν οι εν λόγω βιβλιοπώλες. Εξάλλου, όπως επιβεβαιώνει η έκθεση Fishwick, δώδεκα εκδότες είναι υπεύθυνοι των δύο τρίτων του συνόλου των εθνικών πωλήσεων, καθώς και των δύο τρίτων του συνόλου των εισαγωγών.

- 104 Ως προς τις διάφορες εξαιρετικές κατηγορίες πωλήσεων, που διέπονται από ειδικούς όρους, η Επιτροπή παρατηρεί ότι, καίτοι αληθεύει ότι οι εν λόγω όροι μπορούν να ποικίλλουν ανάλογα με τον εκδότη, δεν φαίνεται να είναι υπερβολική η διοικητική επιβάρυνση των βιβλιοπωλών που πωλούν μεγάλες ποσότητες τέτοιων βιβλίων.
- 105 Το Πρωτοδικείο παρατηρεί, προκαταρκτικώς, ότι αυτό το επιχείρημα, όπως προβλήθηκε κατά τη διοικητική διαδικασία και αναπτύχθηκε, περαιτέρω, κατά τη διάρκεια της έγγραφης διαδικασίας, αφορά κυρίως τη βρετανική αγορά και όχι την εφαρμογή του συστήματος στο πλαίσιο του ενδοκοινοτικού εμπορίου και, επομένως, δεν εμφανίζει λειτουργικό χαρακτήρα. Ορθώς, επομένως, η Επιτροπή περιορίστηκε, με την απόφασή της, να απαντήσει στο επιχείρημα όπως είχε διατυπωθεί από την ΡΑ, η οποία έφερε το βάρος της αποδείξεως ότι συνέτρεχαν οι απαιτούμενες από το άρθρο 85, παράγραφος 3, της Συνθήκης προϋποθέσεις (βλ. ανωτέρω σκέψη 74). Εν πάση περιπτώσει, όσον αφορά την αιτιολογία της απορρίψεως του επιχειρήματος από την Επιτροπή, πρέπει να θεωρηθεί ότι η απόφαση, τονίζοντας, στα τρία πρώτα εδάφια της 80ής αιτιολογικής σκέψεως, τον περιορισμένο αριθμό εκδοτών που δημοσιεύουν μεγάλο μέρος των πωλουμένων βιβλίων, δικαιολογεί επαρκώς τους λόγους για τους οποίους δεν μπορεί να δεχθεί ότι η κατάργηση των ΝΒΑ θα συνεπαγόταν υπερβολική διοικητική επιβάρυνση για τους βιβλιοπώλες. Κατά την έγγραφη διαδικασία το καθού όργανο συμπλήρωσε, εξάλλου, τη συλλογιστική του επικαλούμενο, ορθώς, τα μέσα σύγχρονης διοικητικής υποδομής (πληροφορική κ.λπ.) που διαθέτουν σήμερα οι βιβλιοπώλες οι οποίοι διαθέτουν αποθέματα, μέσα που ελαφρύνουν σημαντικά τον φόρτο εργασίας τους.
- 106 Εξάλλου, παρατηρείται ότι το επιχείρημα της προσφεύγουσας θα ίσχυε κυρίως, όπως άλλωστε και αυτή παραδέχεται, στο μέτρο που αναφέρεται στους ομοιόμορφους όρους που διέπουν τις εκπτώσεις, λαμβάνοντας υπόψη το γεγονός ότι η τιμή πώλησεως είναι σχεδόν πάντοτε διαφορετική για κάθε βιβλίο, είτε πρόκειται για συλλογικό σύστημα είτε για ατομικό σύστημα καθορισμού των τιμών. Χωρίς να υπάρχει ανάγκη να αποφανθεί επί της νομιμότητας, από πλευράς των κοινοτικών κανόνων ανταγωνισμού, ενός συστήματος ομοιόμορφων όρων εκπτώσεων, το Πρωτοδικείο παρατηρεί ότι, εν πάση περιπτώσει, η προσφεύγουσα ουδόλως επεξήγησε για ποιο λόγο οι εκδότες δεν μπορούν να εφαρμόσουν ομοιόμορφους όρους εκπτώσεων, ανεξάρτητα από την ύπαρξη οποιουδήποτε συστήματος, συλλογικού ή ατομικού, καθορισμένων τιμών. Τέλος, παρατηρείται ότι οι κατηγορίες ειδικών αγοραστών (λέσχες βιβλίου, βιβλιοθήκες, πράκτορες βιβλίων, αγοραστές βιβλίων σε μεγάλες ποσότητες) οι οποίοι, στο πλαίσιο του επιμάχου συστήματος, είναι οι μόνοι που έχουν δικαίωμα εκπτώσεως, είναι αριθμητικά πολύ περιορισμένες ώστε ο καθορισμός των χορηγούμενων σ' αυτούς

τους ειδικούς αγοραστές εκπτώσεων να είναι ικανός να επιβάλλει στους βιβλιοπώλες ανυπέρβλητο φόρτο εργασίας. Όπως προκύπτει από τους προεκτεθέντες λόγους, ορθώς η Επιτροπή θεώρησε αβάσιμο το προβληθέν από την προσφεύγουσα δεύτερο ειδικό επιχείρημα.

iii) Ως προς τις εγγυήσεις των βιβλιοπωλών σχετικά με τη συμπεριφορά των ανταγωνιστών τους

- 107 Το τρίτο επιχείρημα της ΡΑ αφορά τις εγγυήσεις που προσφέρουν οι ΝΒΑ στους βιβλιοπώλες ως προς τη συμπεριφορά των ανταγωνιστών τους. Η προσφεύγουσα επέμεινε στη σημασία που ενέχει για τους βιβλιοπώλες η εγγύηση ότι οι ανταγωνιστές τους δεν θα αγοράσουν ή δεν θα πωλήσουν το ίδιο βιβλίο σε κατώτερη από την καθορισμένη τιμή. Αυτή η εγγύηση δεν θα μπορούσε να υπάρξει σε ατομικό σύστημα καθορισμένων τιμών, διότι ένας εκδότης μόνος του δεν θα ήταν σε θέση να ελέγξει ούτε να επιβάλει την αυστηρή τήρηση των όρων του από το σύνολο των βιβλιοπωλών της χώρας.
- 108 Εξάλλου, κατά την προσφεύγουσα, το γεγονός ότι οι περιπτώσεις παραβάσεως των ομοιόμορφων τυποποιημένων όρων από τους βιβλιοπώλες είναι σχετικά σπάνιες και ότι η επιτήρηση και η επιβολή της τήρησης των εν λόγω όρων μπορούν να επιτυγχάνονται μέσω σχετικής περιορισμένης οργανώσεως συνιστά το αποτέλεσμα της απλότητας και της αποτελεσματικότητας των ΝΒΑ. Είναι, επομένως, εντελώς απατηλή η επίκληση αυτού του γεγονότος για να αποδειχθεί ότι η τήρηση των ατομικών όρων θα μπορούσε να επιτηρείται με την αυτή επιτυχία ελλείψει των ΝΒΑ· στην πράξη, αυτό δεν θα ήταν δυνατό.
- 109 Η Επιτροπή θεωρεί ότι αυτό το επιχείρημα περιλαμβάνει δύο σκέλη: το πρώτο αφορά την εγγύηση που το επίδικο σύστημα παρέχει στον βιβλιοπώλη ότι οι ανταγωνιστές του θα υπάγονται σε ταυτόσημους όρους. Το δεύτερο αφορά την εγγύηση που μπορεί να έχει ο βιβλιοπώλης ότι τηρούνται οι εν λόγω όροι. Θεωρεί ότι η ΡΑ δεν απέδειξε ότι θα ήταν αδύνατο για έναν ατομικό εκδότη να επιτηρεί και να επιβάλλει « αυστηρή » προσχώρηση στους όρους του απ' όλους τους βιβλιοπώλες της χώρας.

- 110 Η Επιτροπή υπενθυμίζει, εξάλλου, ότι στην 36η αιτιολογική σκέψη της αποφάσεως επισημαίνεται ότι, κατά τη δήλωση της ΡΑ, μικρός μόνο αριθμός παραβάσεων των ομοιόμορφων τυποποιημένων όρων της κοινοποιήθηκαν και πράγματι διαπιστώθηκαν. Το σημαντικότερο, όμως, γεγονός κατά την Επιτροπή είναι ότι η επιτήρηση της τήρησης των ΝΒΑ εξαρτάται κυρίως από καταγγελίες βιβλιοπωλών ή διαπιστώσεις των αντιπροσώπων του ενδιαφερομένου εκδότη κατά τις επισκέψεις τους στους βιβλιοπώλες. Η Επιτροπή συνάγει, επομένως, από αυτό το συμπέρασμα ότι δεν υπάρχει κανένας προφανής λόγος που να επιτρέπει τη σκέψη ότι θα καθίστατο ουσιαστικά πολύ δυσκολότερη η αποκάλυψη των παραβάσεων.
- 111 Το Πρωτοδικείο παρατηρεί ότι η απόφαση απέρριψε το επιχείρημα, με την 84η αιτιολογική σκέψη, ως μη πειστικό, με την αιτιολογία ότι « το επιχείρημα αυτό βασίζεται στην εκτίμηση της ένωσης ότι οι βιβλιοπώλες δεν έχουν την ίδια εμπιστοσύνη έναντι των κατ' ιδίαν μελών της όταν αυτά συναλλάσσονται με ατομικές συμφωνίες καθορισμού τιμών πώλησεως όπως όταν συναλλάσσονται μέσω συλλογικής συμφωνίας. Η Επιτροπή πάντως δεν κατανοεί για ποιο λόγο η ένωση δυσπιστεί τόσο ως προς τη συμπεριφορά των ατομικών εκδοτών έναντι των βιβλιοπωλών, ακόμη περισσότερο όταν ληφθεί υπόψη ότι οι περισσότεροι εκδότες είναι μέλη της ενώσεως (...) ».
- 112 Το Πρωτοδικείο θεωρεί ότι αυτή η απάντηση είναι επαρκώς αιτιολογημένη, εφόσον, τόσο στο πλαίσιο συλλογικής συμφωνίας όσο και στο πλαίσιο ατομικής συμφωνίας καθορισμού τιμών, το ίδιο πρόσωπο, ο εκδότης, είναι εκείνος που θα φέρει την ευθύνη, αφενός, να εξασφαλίσει τους ίδιους όρους πώλησεως στους βιβλιοπώλες και, αφετέρου, να μεριμνήσει για την τήρηση των όρων αυτών κατά τη μεταπώληση. Εάν γίνει δεκτό ότι ένα συλλογικό σύστημα καθορισμένων τιμών μπορεί να ενισχύσει υποκειμενικά την εμπιστοσύνη των βιβλιοπωλών, αυτό το γεγονός δεν είναι ικανό, από μόνο του, να δικαιολογήσει μια συμφωνία η οποία, επιβάλλοντας ομοιόμορφες τιμές πώλησεως των βιβλίων, περιορίζει, υπέρ το δέον, τη λειτουργία του ανταγωνισμού εντός της κοινής αγοράς. Επομένως, πρέπει να θεωρηθεί ότι η απάντηση της Επιτροπής στο τρίτο επιχείρημα που προέβαλε η προσφεύγουσα δεν πάσχει από πεπλανημένη αιτιολογία.
- iv) Ως προς την ανάγκη αναθέσεως της επιτηρήσεως και της επιβολής της τήρησης των ομοιόμορφων τυποποιημένων όρων στην ΡΑ
- 113 Η προσφεύγουσα, θεωρώντας ότι αυτή μόνη είναι σε θέση, στην πράξη, να εξασφαλίζει τον έλεγχο και να μεριμνά για την εκτέλεση των ομοιόμορφων τυποποιη-

μένων όρων στον τομέα των τιμών, παρατηρεί ότι η Επιτροπή δεν αμφισβητεί την ορθότητα του επιχειρήματός της, αλλά απλώς επιζητεί να αρνηθεί το βάσιμο του επιχειρήματος. Κατά τη γνώμη της προσφεύγουσας, αυτό το επιχείρημα δεν είναι λιγότερο βάσιμο από τα ήδη εξετασθέντα, διότι αποτελεί συμπληρωματικό λόγο για τον οποίο τα συνδεόμενα με τον καθορισμό της τιμής των βιβλίων πλεονεκτήματα δεν θα μπορούσαν να επιτευχθούν χωρίς τις NBA. Η απόρριψή του ως αλυσιτελούς θα συνιστούσε, επομένως, σοβαρή πλάνη περί την αιτιολογία.

114 Η Επιτροπή, εκτός των ήδη προεκτεθέντων στη σκέψη 110, απαντά ότι το τέταρτο αυτό επιχείρημα απορρίφθηκε με την απόφαση ως αλυσιτελής διότι η ένωση δεν επεξήγησε τον λόγο για τον οποίο μία συλλογική συμφωνία, ορίζουσα ομοιόμορφους τυποποιημένους όρους πωλήσεως, ήταν απαραίτητη για να μπορεί η ένωση να ενεργεί εξ ονόματος του συνόλου των εκδοτών.

115 Το Πρωτοδικείο θεωρεί ότι, όσον αφορά αυτό το ειδικό επιχείρημα της ΡΑ, ήτοι την ανάγκη αναθέσεως της επιτηρήσεως και επιβολής της τηρήσεως των ομοιόμορφων τυποποιημένων όρων σε ένωση ενεργούσα για το σύνολο των εκδοτών, ορθώς η Επιτροπή το θεώρησε ως αλυσιτελής με την αιτιολογία ότι δεν επεξηγεί την ανάγκη συλλογικής συμφωνίας ομοιόμορφων τυποποιημένων όρων πωλήσεως (85η αιτιολογική σκέψη της αποφάσεως). Πράγματι, χωρίς να υπάρχει ανάγκη να αποφανθεί επί της νομιμότητας, από πλευράς των κοινοτικών κανόνων ανταγωνισμού, συστήματος που αναθέτει σε ένωση την επιτήρηση της ομοιόμορφης εφαρμογής τυποποιημένων όρων πωλήσεως, το Πρωτοδικείο παρατηρεί ότι η προσφεύγουσα δεν προέβαλε κανένα λόγο ικανό να δικαιολογήσει ότι ένα τέτοιο σύστημα επιτηρήσεως δεν θα μπορούσε να θεσπιστεί ανεξάρτητα από την ύπαρξη συμφωνίας, συλλογικής ή ατομικής, επιβάλλοντας καθορισμένες τιμές. Εξάλλου, ορθώς η Επιτροπή υποστήριξε ότι, ακόμα και στο πλαίσιο συλλογικής συμφωνίας καθορισμένων τιμών, η επιτήρηση της τηρήσεως των ρητρών της συμφωνίας εξαρτάται, πριν απ' όλα, από καταγγελίες προερχόμενες από βιβλιοπώλες ή από διαπιστώσεις των αντιπροσώπων ενδιαφερομένων εκδοτών (βλ. ανωτέρω σκέψη 110).

116 Όπως προκύπτει από το σύνολο των προηγούμενων σκέψεων, η προσφεύγουσα δεν απέδειξε ότι οι περιορισμοί ανταγωνισμού που απορρέουν από τις NBA δεν βαίνουν

πέραν αυτού που είναι αυστηρώς αναγκαίο και, κατά συνέπεια, δεν είναι βάσιμος ο ισχυρισμός της ότι κακώς, με την προσβαλλομένη απόφαση, η Επιτροπή απέρριψε την αίτησή της εξαιρέσεως (βλ., ειδικότερα, τις αποφάσεις του Δικαστηρίου της 8ης Ιουνίου 1982, 258/78, Nungesser κατά Επιτροπής, Συλλογή 1982, σ. 2015, σκέψη 77, και της 27ης Ιανουαρίου 1987, 45/85, Verband der Sachversicherer κατά Επιτροπής, Συλλογή 1987, σ. 405, σκέψη 58). Επομένως, διαπιστώνεται ότι η Επιτροπή, στο πλαίσιο της εφαρμογής του άρθρου 85, παράγραφος 3, της Συνθήκης, δεν στηρίχθηκε σε ανακριβή πραγματικά περιστατικά, δεν υπέπεσε σε καμιά νομική πλάνη, ούτε σε πρόδηλη εσφαλμένη εκτίμηση. Πρέπει, επομένως, να απορριφθεί ο παρών λόγος ακυρώσεως.

- 117 Δεδομένου ότι τα αιτήματα περί ακυρώσεως του άρθρου 2 της αποφάσεως πρέπει να απορριφθούν, παρέλκει η εξέταση του λόγου ακυρώσεως με τον οποίο η προσφεύγουσα υποστηρίζει ότι η ακύρωση από το Πρωτοδικείο του άρθρου 2 της αποφάσεως θα έπρεπε να έχει ως συνέπεια την ακύρωση του άρθρου 1 της αποφάσεως. Δεδομένου ότι τα αιτήματα της προσφεύγουσας, τα στρεφόμενα κατά των άρθρων 1 και 2 της αποφάσεως απορρίφθηκαν από το Πρωτοδικείο, τα στρεφόμενα κατά των άρθρων 3 και 4 της αποφάσεως αιτήματα δεν μπορούν παρά και αυτά να απορριφθούν.
- 118 Από το σύνολο των προηγούμενων σκέψεων προκύπτει ότι η προσφυγή πρέπει να απορριφθεί.

Επί των δικαστικών εξόδων

- 119 Κατά το άρθρο 87, παράγραφος 2, του Κανονισμού Διαδικασίας του Πρωτοδικείου, ο ηττηθείς διάδικος καταδικάζεται στα έξοδα, εφόσον υπήρχε σχετικό αίτημα· επειδή η προσφεύγουσα ηττήθηκε, πρέπει να καταδικαστεί στα δικαστικά έξοδα, περιλαμβανομένων των εξόδων της διαδικασίας ασφαλιστικών μέτρων ενώπιον του Δικαστηρίου.

Για τους λόγους αυτούς,

ΤΟ ΠΡΩΤΟΔΙΚΕΙΟ (δεύτερο τμήμα)

αποφασίζει:

- 1) Απορρίπτει την προσφυγή.
- 2) Καταδικάζει την προσφεύγουσα στα δικαστικά έξοδα, περιλαμβανομένων των εξόδων της διαδικασίας ασφαλιστικών μέτρων ενώπιον του Δικαστηρίου.

Cruz Vilaça

Barrington

Γεραρής

Briët

Biancarelli

Δημοσιεύθηκε σε δημόσια συνεδρίαση στο Λουξεμβούργο στις 9 Ιουλίου 1992.

Ο Γραμματέας

Ο Πρόεδρος

H. Jung

J. L. Cruz Vilaça